

Rørvigs Naturværdier – før, nu og i fremtiden

Redegørelse

Indhold:

I GRUNDLAGET

Baggrund	2
Rørvig By og Land's rolle og de øvrige aktører	2
Hvorfor er Rørvigområdet noget specielt?	5
Behovet for udvikling og presset fra udvikling	3
Dilemmaet mellem natur, turisme og udvikling	5
Landskabets og naturens historie i Rørvig	6

II NATURPERLER I RØRVIG SOGN

Korshage – Flyndersø – Langesø Mose	10
Skansehage	18
Dybesø – Sandflugtsplantagen	22
Højsandet	27
Skredbjerg	29
Hovvig - Slettemose – Nakke Skov	31

III ANDRE OMRÅDER

Nakkes og Nørrevangs åbne landskab	36
Sommerhusområder	38
Sommerhusområder: Hegn, skel og kvasbunker	41
Byzone	43

IV GENERELLE TILTAG

Sammenhængende stinet	45
Formidling af naturoplevelser: Foreningens stikort og bænke	45
Støj, lugt og lysforurening	45
Dark Sky faciliteter	45
Stillezoner	46
Kystbeskyttelse i Isefjorden?	46

Arbejdsgruppen bag redegørelsen	48
---------------------------------	----

Litteratur	48
------------	----

BILAG

Separat pdf

BILAG I: Rørvigs geologiske historie og landskabsudvikling

BILAG II: Beskrivelse af befolkningsudviklingen i Odsherred

I GRUNDLAGET

Baggrund

Tilbage i 2006 udarbejdede den daværende Rørvig Naturfredningsforening efter oplæg fra bestyrelsesmedlem Troels Brandt "Naturen i Rørvig Sogn - Forslag til Naturplanlægning".

I 2007 blev denne redegørelse viderebearbejdet i regi af Rørvig Foreningsråd til redegørelsen "Rørvig 2012 – Forslag vedrørende Planlægning". Denne redegørelse blev fremsendt til den nye Odsherred Kommune, som var dannet 1. januar 2007 ved en sammenlægning af Dragsholm -, Trundholm – og Nykøbing-Rørvig Kommuner.

Rørvig By og Land, RVBL, har med nærværende arbejdsrapport opdateret og arbejdet videre på disse redegørelser. Grundlaget og de fremtidige indsatser er tilpasset nye og kommende udfordringer.

Arbejdsrapporten er udarbejdet af foreningens Landudvalg, der arbejder med fokus på naturen og landskabet i Rørvig-området og oplevelserne heraf. Dette gælder ikke kun de større naturlokaliteter, men naturen og det åbne land i al almindelighed. Udvalget arbejder for mere og bedre natur samt for at give mulighed for flere og bedre naturoplevelser. Byområdet udvikling er også behandlet i kortere form, set ud fra sammenhængen til landområdet og områdets helhedspræg.

Rørvig By og Land's rolle og de øvrige aktører

RVBL kan ikke bestemme noget – vi kan kun påvirke. Vi forsøger at påvirke både myndigheder og lodsejere. Det er disse, der bestemmer, hvordan fremtidens Rørvig kommer til at se ud.

Statslige myndigheder udstikker generelle retningslinjer for naturområder gennem lovgivning og forvaltning, herunder konkrete afgørelser fra fredningsmyndighederne. Odsherred Kommune udstikker mere specifikke retningslinjer for området gennem kommuneplan, lokalplaner og konkrete afgørelser.

Blandt ejerne optræder Naturstyrelsen Vestsjælland som en afgørende aktør, som ejer af store naturområder på Rørvighalvøen. Odsherred Kommune ejer også naturarealer og kommunale byarealer, herunder flere grønne arealer. Foreninger, herunder RVBL selv, ejer begrænsede naturområder.

Private ejere er dels ejerne af landbrugsejendomme og landejendomme, dels ejerne af helårsbeboelser og erhvervsejendomme, herunder forpagtere, og ikke mindst ejerne af de mange sommerhuse.

Hvorfor er Rørvigområdets værdier noget specielt?

Rørvig har altid tiltrukket gæster og rejsende udefra. Siden slutningen af 1800-tallet fangede dets natur tidligt en række kunstmalere og forfatters interesse. Rørvig fik tidligt tilnavnet "Sjællands Skagen". Snart efter fik naturen også både forskernes og fredningsmyndighedernes interesse, og det blev et populært feriested. Rørvig har igennem et århundrede været et navn, som hele Odsherred kunne profitere af. At Rørvigs naturværdier tiltrækker er der ingen tvivl om. Men hvad er det der kendetegner disse naturværdier? Lad os prøve at finde essensen af Rørvig-områdets værdier:

Rørvigområdets natur er unik ved at kunne præsentere et **stort udvalg af natur- og landskabstyper** indenfor vores relativt lille og velafgrænsede område. Området har nogle særlige geologiske forudsætninger. Det er et meget markant istidslandskab og et område, som er stærkt præget af landhævningen efter istiden. Disse forhold har skabt spillet mellem på den ene side de højere liggende stenalderøer med de omkransende skrænter, og på den anden side det lave flade marine forland. Det marine forland er i sig selv meget karakteristisk med de mange strandvoldsdannelser, de afsnørede sø- og moseområder og de stadige kystændringer.

Her kan man finde både havkyster og fjordkyster med de to kystformers meget forskellige naturmæssige udtryk spændende fra det ofte barske Kattegat, til det blide fjordlandskab og Hovvigs vådområder. Naturen

omkring Rørvig er derfor usædvanligt righoldig og **afvekslende**. De væsentligste flora- og faunatyper er beskrevet i den tidligere Rørvig Naturfredningsforenings bog "Mellem Kattegat og Isefjord". En anden værdi ved naturen er dens **sammenhæng med områdets kulturhistoriske særpræg**. Området har en unik kulturhistorisk baggrund med vikingefortiden, tilknytningen til Roskildes bispesæde, sandflugten og bøndernes kamp herimod, fiskeriets og færgefartens betydning, told- og lodseriets betydning, opblomstringen af søfartsmiljøet med skipperhusene i byen, stedets militære betydning og historie, kunstnernes tidlige opdagelse og indflydelse på området og den tidlige turismes udvikling. Rørvigs natur er vævet ind i kulturhistorien så at sige. Sognets natur er således også knyttet til sammenhængen til bymiljøerne i Rørvig og Nakke.

De fleste kender Rørvig som et feriested. Eksistensen af badestrandene underbygger stedet som feriested i en tid hvor friluftskulturen vandt frem. Til forskel fra mange andre Østdanske feriesteder er området **klart defineret og afgrænset**. Rørvig- og Nakke området udgør en halvø mellem Kattegat og Isefjorden. Rørvighalvøen er for 90 %'s vedkommende afgrænset af vand.

Dette gør også at området som afsides halvø har haft en **afsondret beliggenhed**. I mange århundreder var Rørvigs kontakt med omverdenen primært ad søvejen. Da københavnere havde opdaget Rørvig var rejsen i sig en del af oplevelsen af Rørvig. Rørvig som halvø og Rørvigs natur har ikke været ødelagt af gennemskærende trafikprojekter. Rørvig er ikke en del af hovedstadsområdet, som dele af Nordsjælland er på vej til. En vejbelagt dæmning over Isefjorden mellem Rørvig og Hundested ville naturligvis medføre voldsomme forringelser af denne attraktive afsondrethed. Færgerejsen er i dag en stor del af Rørvigs attraktion.

Selv om der er mange sommerhuse i området, er **sommerhusene ikke helt så dominerende som på andre destinationer**, hvor hele kystområder kan være dækket af sommerhuse. De fleste grunde har et skovpræg og adskiller sig dermed markant fra de plankeværks-palisader man kan opleve nogle steder i Nordsjælland eller de enorme mængder af tætte sommerhusbebyggelser man ser på nogle vestjyske destinationer. Færdsel i vores sommerhusområder giver en helt anden oplevelse end de andre her nævnte steder.

Rørvigområdets mange naturlokaliteter er søgt sikret i tide ved fredning eller anden beskyttelse. **De samlede naturarealer er således relativt omfattende**. Halvøens Natura 2000 arealer udgør hele 41% af Odsherreds samlede Natura 2000 arealer. Hovvigs og Korshages områder samt øvrige Natura 2000 områder i Rørvig og Nakkeområdet (fraregnet større vandarealer) udgør i alt 315 ha af Odsherreds samlede 766 ha Natura 2000 arealer. Til sammenligning udgør Rørvighalvøens godt 25 km² blot ca. 7% af Odsherreds samlede areal på 355 km².

Rørvighalvøen er derfor udpeget som et **"Nationalt Geologisk Interesseområde"** (NGI). Området er også udpeget som **EU-habitatområde** med henblik på sikringen af disse interessante naturtyper med meget stor artsdiversitet. Rørvigområdet er endeligt en vigtig del af **Odsherred Geopark**, etableret i 2014 og indgående i UNESCO's naturfokus. Kommunen har med Geoparken succesfuldt formået at synliggøre de særlige geologiske forhold i Odsherred. Det gælder især istidens morænelandskab med de såkaldte Odsherredbuer.

Behovet for udvikling og presset fra udvikling.

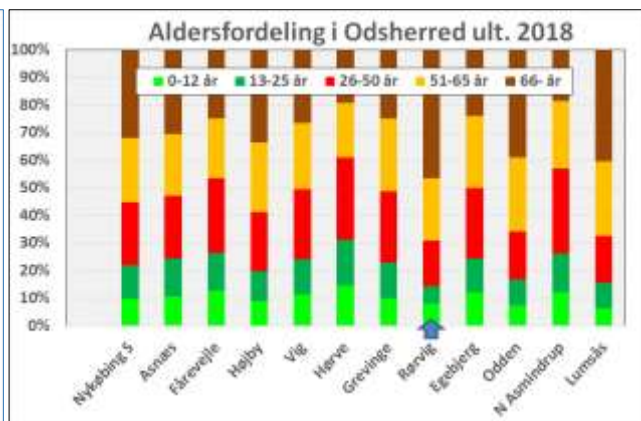
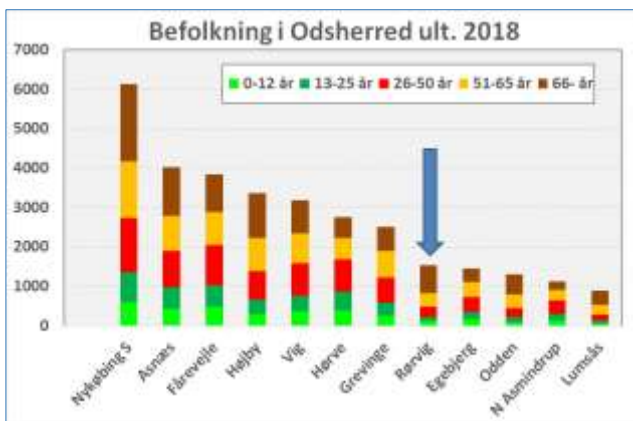
Odsherred Kommune har ca. 32.000 faste beboere. Med over 26.000 sommerhuse er kommunen landets største fritidshuskommune, som i sommerhalvåret frekventeres af over 100.000 landliggere, campister og feriegæster i sommerhuse, bed & breakfast, campingpladser, lystbådehavne, vandrehjem mv. Turisme er således et meget dominerende erhverv i området. Turisme er ikke blot turistrelateret udsalg, restauration, hotel- og overnatningsdrift. Turismeerhvervet rækker videre og omfatter i bred forstand også byggeri, vedligehold og servicering af sommerhuse og mange afledte aktiviteter.

I Danmark er mange landområder i fare for at miste deres egen livskraft, idet de større byer så at sige suger luften ud af landområderne. Mange landområder risikerer herved at blive til det, nogle omtaler som udkantsområder. Denne risiko eksisterer også for Odsherred, som en af Danmarks 30 "udkantskommuner", hvor nye generationer søger mod større byområder og især hovedstadsområdet. Odsherred Kommunes befolkningsudvikling er stagneret de sidste 10 år og landbefolkningen i Odsherred er ligefrem gået tilbage.

Rørvig Sogn med 1568 indbyggere (4. kv. 2018) er steget meget svagt. Postnummeret 4581 Rørvig havde i 2016 et befolkningstal på 1296, også svagt stigende. Rørvig byområde med 1051 indbyggere er stort set uændret. Rørvigs indbyggertal var meget mindre for 100 år siden, men familierne var større.

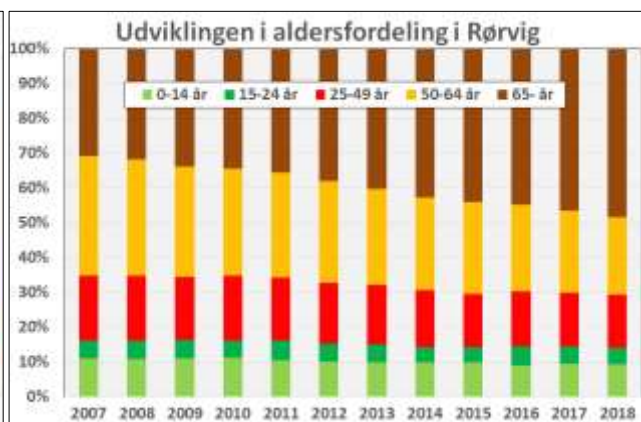
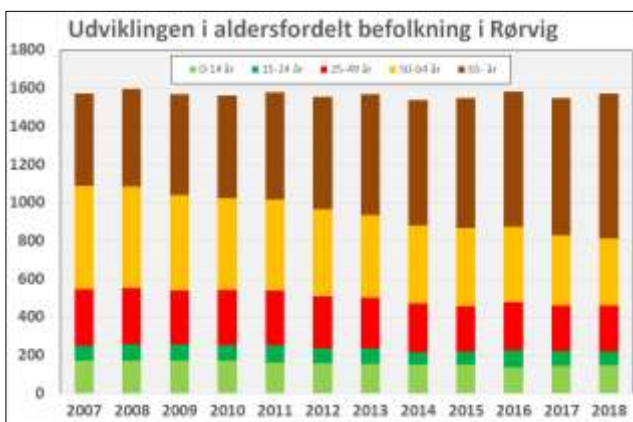
Men befolkningstallets udvikling er ikke i sig selv en indikator på udviklingen i området. Selv om Rørvig for 100 år siden havde meget færre indbyggere, var byen stort set et selvstående samfund med en bred vifte af beskæftigede og en bred aldersfordeling. Butiksbilledet i første halvdel af 1900-tallet viste et væld af butikker og serviceydelser.

Dette er fuldstændig ændret i dag. Den ældre vestsjællandske del af Rørvigs befolkning svinder ind, medens nye beboere enten kan være tilflyttede tidligere pensionerede sommerhusejere eller i mindre grad tilflyttede unge familier. Rørvig er den by i Odsherred med den største andel af ældre og med en svindende andel af erhvervsaktive, og gruppen over 65 år er vokset kraftigt fra at udgøre 31% i 2007 til 48% i 2018.

Rørvig er det 8. største byområde i Odsherred.

Ældre end 65 år udgør 46% mod 29% for Odsherreds gennemsnit

Rørvigs befolkningsudvikling 2007-2018 har været konstant.

Men andelen over 65 år er vokset fra 30,7% til 48,4%

Den tidligere idé om at internet og mobilitet ville gavne landområderne synes ikke at være slået igennem i det omfang man havde ventet. Selv om der er jobs og funktioner som kan klares på afstand af kunderne, har det måske vist sig at mange foretrækker at arbejde sammen med andre i byområderne.

Spørgsmålet er hvorledes Rørvig udvikler sig fremover. Blicher det en pensionist-by eller vil der komme flere unge familier til? Det er glædeligt at Rørvig har fået nye yngre tilflyttere og at børnehaven f.eks. nu er fyldt med 30 børn. Målet for byen må være at finde et grundlag for livskraftig udvikling frem for blot alene at søge at få flere indbyggere til området. Og selv om Rørvig udenfor sæsonen kan virke stillestående, er der mange aktiviteter i vintersæsonen og der er spirer til nye fællesskaber, f.eks. med Bylaugets eksistens.

En ny driver i fremtiden kan blive forøget mobilitet med selvkørende mini-busser o.l., som kan vise sig at ændre landområdernes infrastruktur dramatisk, især til gavn for unge og ældre, men det ligger stadig år ud i fremtiden, selv om det teknologiske koncept er til stede.

Vi har set hvorledes der med et par eksempler har været et pres for at udvide byzonen ud mod landzonen med større eller mindre nybygningsprojekter. Vi har også set eksempler på tidligere planer om udvidelse gennem såkaldte jordbrugsparceller, som skabte en risiko for ”urbanisering” af landzonen.

En måske kraftigere udvikling vil komme fra den fremtidige udvikling i turismen og i sommerhusområderne. Vi vil formentlig se flere tidligere sommerhusejere flytte op. Helårsanvendelse af sommerboliger vil skabe pres på sommerhusområdernes natur. Samtidig vil tendensen mod at erstatte de gamle sommerhuse med nye større sommerhuse ændre områdets karakter. Dette afleder en vis økonomisk aktivitet til lokalområdet, selv om anlægget af husene oftest sker ved selskaber og arbejdskraft udefra.

Endelig kan bestræbelserne mod at udvide turistsæsonen og mod etablering af helårsturisme skabe pres på menneske-trafikken i naturområderne, hvad enten det er gående, løbende, cyklende eller ridende trafik. Dette afleder beskæftigelse og økonomisk aktivitet i området, men også pres på naturen.

RVBL er således ikke blinde for, at Rørvigs og Nakkens fastboende har behov for at området udvikler sig, men i det følgende diskuterer vi det dilemma i forhold til naturen, som denne udvikling påfører.

Dilemmaet mellem natur, turisme og udvikling.

I Rørvig kan turistsæsonen opleves som en markant modsætning til vintersæsonen. I turistsæsonen opleves et nærmest overhækket tryk på turistmængden, trafikken, støjen, naturbelastningen og belastningen af visse områder især omkring Rørvig Havn.

Udenfor turistsæsonerne kan Rørvighalvøen derimod godt fornemmes at byde på et helt andet aktivitetsniveau. Nogle vil sige at det virker dødt, andre at det virker roligt, og atter andre sætter stor pris på at opleve og nyde naturen netop i denne periode.

Det afgørende fundament for turismen i Rørvigområdet er den omgivende natur og naturoplevelserne. Denne redegørelse forholder sig til den vanskelige balance, som ligger i hensynet til udviklingen i forhold til hensynet til naturen. På den ene side skal vi sikre eksistensen og bevarelsen af naturen som områdets primære aktiv. På den anden side skal vi samtidigt arbejde for at den sårbare natur ikke forstyrres og/eller nedslides gennem bestræbelserne på at gøre naturen tilgængelig og til genstand for oplevelser. Besøgende og fastboende skal tilbydes et område, hvor kvalitet og bæredygtighed er nøgleord. Naturområderne har en høj beskyttelsesværdi og skal bevares.

Turismen kan udvikles, men kan næppe bære mere i højsæsonen. Området byder på rige muligheder for aktiviteter på andre årstider, og der er mod dette fokus bør rettes i fremtiden.

Det er vigtigt for hele lokalsamfundet, at vi ansvarsbevidst forvalter de værdier, som gennem 100 år har gjort Rørvig til et af de mest eftertragtede ferieområder på Sjælland, selv om der også er gjort fejl i forvaltningen af vores område. Alle må være interesserede i at området er attraktivt både for beboere og for besøgende, og at områdets attraktion trækker naboområderne med. Alternativet er, at vi i bestræbelsen på at få bygget et par huse mere, saver den gren over, vi selv sidder på.

Kunsten er at forfølge dette mål om at bruge naturen som stedets aktiv uden at ødelægge det, som er fundamentet for at kunne opfylde en stor del af dette mål.

En anden del af hovedlinjerne i redegørelsen er erkendelsen af, at naturen i Rørvig i høj grad er påvirket af mennesker, hvis ikke ligefrem skabt af mennesker: Hov Vig er skabt fra en inddæmning, skoven i sandflugtsplantagen er skabt gennem beplantning af mennesker for at skærme mod sandflugten, Højsandet er en skabt af bøndernes opsætning af læhegn gennem flere århundreder, kysten er formet af vores kystsikringer, Nakkens åbne landskab er skabt af landbrugets dyrkning, Korshages enge er skabt gennem rydning af tilgroningen, og skovarealerne i sommerhusområderne er skabt af sommerhusbeboernes beplantning. Egetræsbeplantningen ved Myntestien er noget af det eneste ”urskovsagtige” vi har. Derfor må vi erkende at vi selv hele tiden påvirker den natur vi omgiver os med.

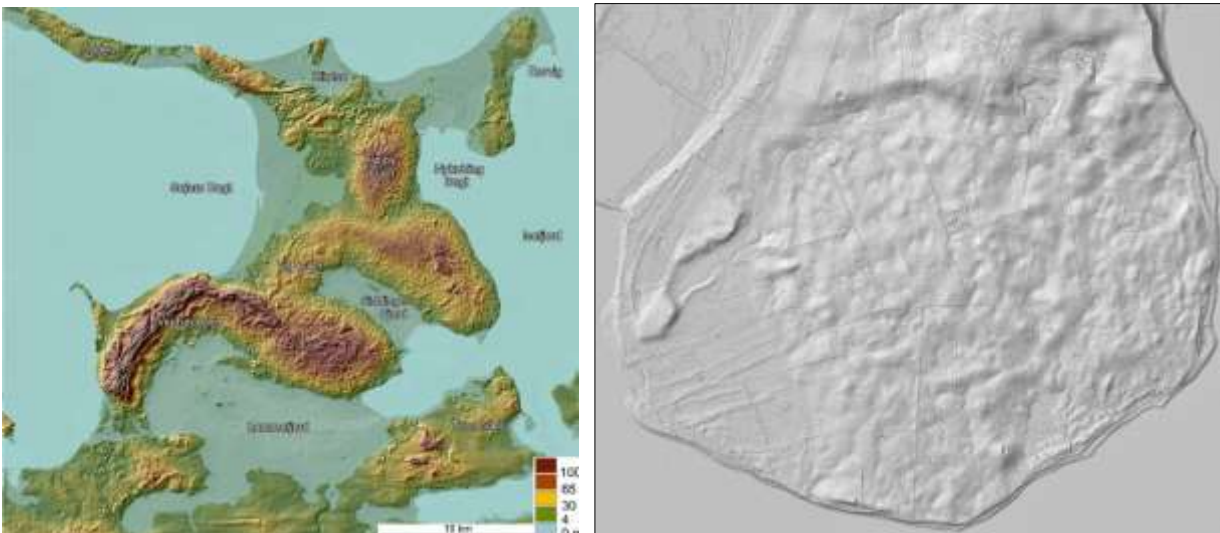

Foreningens naturareal af egetræsbeplantning ved Myntestien

Naturen ”reagerer” på sin egen måde på de betingelser der er givet, og i kraft af kræfter som vækst, blæst, havstrømme og temperatur er der hele tiden udvikling og dynamik. Efter en voldsom rydning i plantagen for godt 10 år siden lignende området en krigsskueplads, og på overraskende kort tid er naturen gendannet. Efter Bodil-stormen i 2013 var Skansehage omdannet til store goldt udseende sandarealer tværs over tangen, men et par år efter var bevoksningen brudt igennem og havde helt omdannet stedets præg. På denne måde er naturen hele tiden nærværende i Rørvig.

Landskabets og naturens historie i Rørvig

Rørvigs natur som vi oplever den i dag, er meget forskellig for den natur som tidligere har eksisteret. Faktisk har Rørvig oplevet mange forskellige naturtyper op igennem tiden. Rørvigs morænelandskab tager sit udgangspunkt i Odsherreds kendte istidslandskab med Odsherredbuerne, skabt i den sene Weischel-istid under det såkaldte Bælt-fremstød omkring 18-17.000 før nutid, som er nærmere beskrevet i bilag I. Siden denne tid kan de forskellige historiske naturtyper og landskabstyper beskrives i således:

TV: De 3 Odsherredbuer, øverst Højby-buen, den ældste dannelse, derefter Vig-buen og sydligst Vejrhøj-buen, som er dannet som den sidste af de 3 buer. TH: Landskabet på Nakke viser en mulig moræne-rand op mod Maarbjerg højdedraget og typiske dødis-aflejringer i de mange lavninger, såkaldte dødishuller

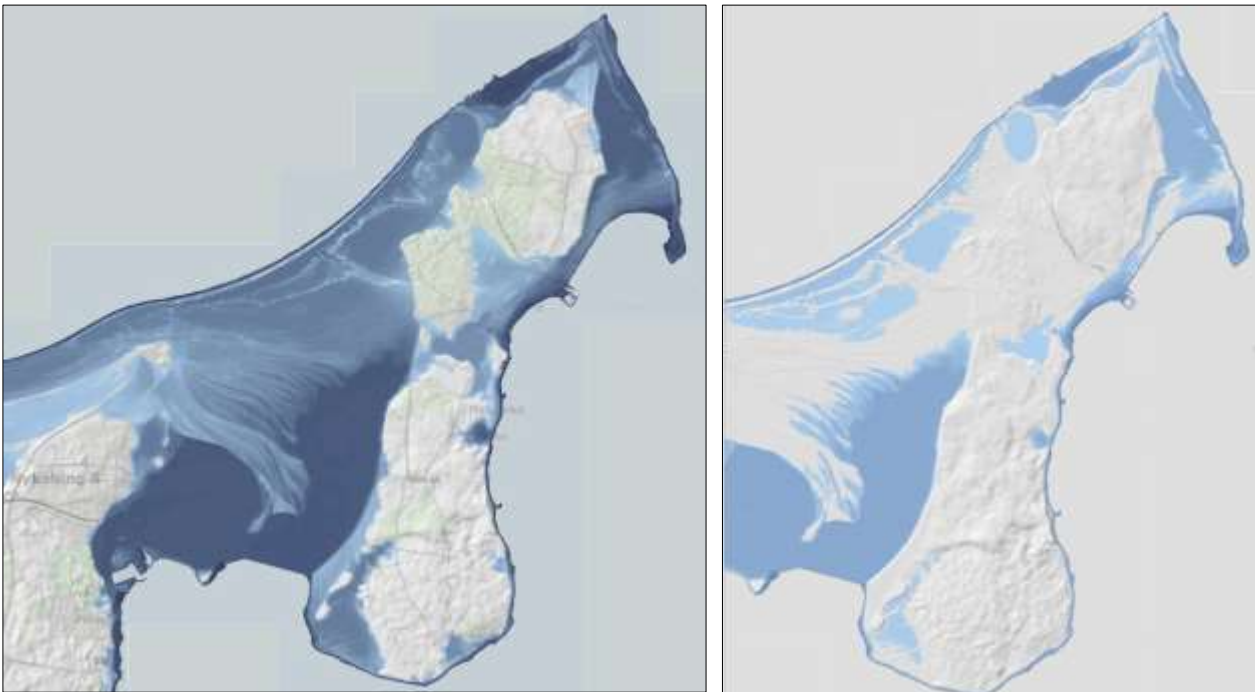
Islandskabet (16.000-14.000 før nutid): I de næste par tusind år efter gletsjer-isens tilbagetrækning er vandstanden meget lavere på grund af vandets binding i isen, med et stort ishav omkring Skagerak og det nordøstlige Kattegat, Yoldia-havet. Rørvig er et koldt, goldt ubeboet fastlandsområde dækket af store dødisområder, som kunne være over hundrede meter tykke.

Tundra- og smelteflodslandskabet (13.900-11.000 før nutid): Med en varmere periode dannes stadigt mere smeltevand og stigende vandstand. Kattegat-kysten kommer ned til omkring Hesselø. Rørvig er et tundra-

landskab med pletvise dødisområder, stadigt langt fra kysten, men ud til en smeltevandsflod, som afleder smeltevand fra Sjælland ud til Kattegat, der hvor Isefjorden senere dannes. Mennesker kommer sydfra og danner de første kulturer, som lever af rensdyrjagt. Jægerstenalderen er begyndt. Et enkelt fund på sletten mellem Hov Vig og Nakke By viser, at der formentlig har været rensdyrjægere her.

Birke-fyrre-hassel-urskoven (11.000-9.800 før nutid eller 9.000 – 7.800 f.Kr.): Temperaturen stiger til 14-15 grader i sommerperioden. Tundraen afløses af udbredt urskov, fortrinsvis birkeskov. Rensdyrene forsvinder mod nord. Floden ved Rørvig er udvidet til et bredere vandområde. Som en del af jægerkulturen opstår i denne periode - sandsynligvis ved indvandring sydfra – Maglemosekulturen, en skovjæger- og samlerskultur knyttet til elg, urokse, kronhjort og rådyr, som blev jaget med bue og pil med flintespids, bl.a. ved Maglemose og Åmosen syd for Odsherred, i Vig, men også ved Søndervangsgangen ved Rørvig efter fund der.

Lindeskov-kyst-landskabet (7.800-6.400 f.Kr.): Temperaturen når over vores tids temperatur. Birkeskoven fortrænges af fyr, lind og i mindre grad hassel, elm, eg, ask og el. Vandstandsstigningen fra is-afsmeltningen er kraftigere end landhævningen. Floddeltaerne fra Rørvig-området ud mod Hesselø oversvømmes, således at Kattegat-kysten flyttes sydover til Rørvig og Nordsjælland. Den brede flod op igennem Isefjorden er nu omdannet til et bredt sund eller en fjord med kystdannelserne ved Skredbjerg og ved det sydlige Nakkeland.

TV: Rørvig-halvøen med vandstand i kote 6 meter. Det skal betænkes at der på området ved Sellen mellem Dybesøvej og Højsandet ved boreprøver er målt 2 meter flyvesand. 6 meter koten kan derfor give en omtrentlig angivelse af, at der i stenalderen også var vandområde her, endda muligvis således at Rørvig-øen var adskilt i to øer.

TH: Rørvig-halvøen med vandstand i kote 3 meter. (3,6 meter ved Rørvig by for at kompensere for flyvesand). P.g.a. flyvesand kan der have været mere vand ved Hov Vig end kortet angiver. Bronzealderens landskab?

Stenalder-ø-skovlandskabet (6.400-3.900 f.Kr.). Temperaturen når et maksimum omkring 6.000 f.Kr. og havniveauet stiger over kort tid til et par meter over vores niveau. Landområdet ved Rørvig og Nakke har mistet forbindelsen til fastlandet og er omdannet til øer. Der opstår en række vige, egnede som bosætningssteder, vigen ved Slettetbakke på Nakke, Andemosen, Rørmosen, vigen ved Søndervangsgangen og ved Sellen. Den landbaserede Maglemosekultur afløses af den kystbaserede jæger-samler-fisker kultur Kongemose-kulturen (Åmosen), hvis bopladser må flyttes ind i land i takt med kystændringen. Den senere Ertebøllekultur har mere effektive fangstredskaber. Der er fund fra begge kulturer ved det sydvestlige Nakke, men også fra Skredbjerg og Søndervangsgangen. Der er fundet kerneøkser, skiveøkser, flækkeøkser, flækkeskraber, flækker, flækkeblokke, mødding-affald m.v.

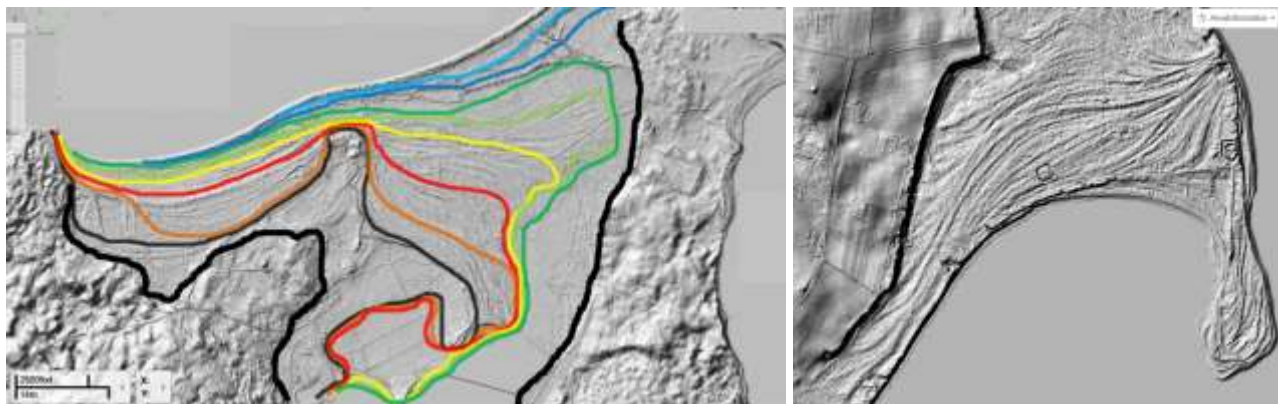
Stenalder-ø-agerlandskabet (3.900-1.800 f.Kr.). Havniveauet når sit maksimum med 4-5-6 meter over vores nuværende niveau. Der opstår et fundamentalt skifte fra jæger-samler kultur til en kultur baseret på dyrkningen af jorden og husdyrhold, bondestenalderen. Rørvig og Nakkeøernes landskab ændres derved fra

urskovsagtig tæt bevoksning til rydninger for små dyrkede arealer og overdrev til dyrene. Der er mange fund i Rørvig-området fra denne periode, stadigt helt overvejende på Nakke, men nu også på Nørrevang og hvor Nørrevang møder den gamle kystskrænt ved Myntestien på Korshage. Stendysser og jættestuer opstår.

Bronzealderens strandvolds-landskab (1.800 -500 f.Kr.): Den fortsatte landhævning medfører at der foran de gamle stenalderkyster opstår et marint forland med sandaflejringer i små odder langs kysten, som skaber strandvolde og grundlag for en fornyet oddedannelse. Denne successive proces skaber et landskab af strandvolde uden på hinanden, således at det marine forlands kystlinie gradvist udvides.

Med Bronzealderen indtræder en voldsom forandring og en gylden periode i Skandinavien med import af kobber og tin til bronzefremstilling og handel med andre varer, især flint, rav og skind, således at handel, bådbygning og søtransport udvikles. Dyrkningen af afgrøder videreudvikles, og afgrødernes forudsætning, solen dyrkes som det centrale i religiøs sammenhæng, med Solvognen fra Højby som det mest ikoniske fund. Rørvig har ikke Odsherreds mange helleristninger, men kun skåltegnet på stenen ved bystævnet fra Skansehage og en tilsvarende på Nørrevang. Hele 53 gravhøje, mange i dag overpløjede, er registrerede i Rørvig Sogn, 36 på Nakke, 3 ved Møllebakken og 14 på Nørrevang, heraf en ude ved højdedraget ved Ole Kjærgårdsvej nord for Skansehage, hvor strandvoldsdannelserne skabte et helt nyt landskab. Der er også registreret bronze-fund nær Bystedet. Der er fundet bronzesvær, kister, urner, bronze-segl, knive, halsringe med skibsfigurer, bronze-celte og små arbejdsøkser. Bosættelserne på Rørvig-halvøen i denne tid har været lokaliseret i nærheden af gravhøjene ud mod kysten, ved Slettrebakke, udfør Nakke By, på Nakkes sydlige kystdel, ved Rørvigbugten op mod Mølleskrænten og ved Korshages østside. Der har været agerbrug og husdyrhold både på Nakke og Nørrevang. Den lysåbne udbredte skovvækst er udtyndet og ryddet til overdrev.

Jernalderens strandvoldslandskab (500 f.Kr.-800 e.Kr.): Det mest markante strandvoldssystem er det som dannes ved Kattegat kysten i det oprindelige sund mellem Nykøbing på denne side og Nakke og Rørvig-øerne ud for Rørvig Kirke på den anden side, og hvor afsnøringen senere skabte Hov Vig. Antageligvis er denne dannelse sket senere end dannelsen ved Skansehage, som lå i læ for vestenvinden

To markante strandvoldssystemer, optegnet til venstre.

Rydningerne fortsætter, bosætninger vokser og fortættes, og landsbyerne opstår som en samling af flere huse fra omkring 500 f.Kr., i begyndelsen som såkaldte vandrelandsbyer hvor husene flyttes. Midsjællands tætte skove bosættes med rydninger, medens Vestsjælland er allerede ryddet mærkbart og fremstår skovfattigt og med et meget mere åbent landskab. Fra omkring 300 e.Kr. begynder temperaturen at falde, og perioden 550-600 e.Kr. er usædvanligt kold. Landsbyen Nacka opstår på Nakkes vestside ud til sundet eller vigen med et lille havneanlæg. Vi ved ikke om Ysøra opstår på samme tid og hvor. Det kan være ud til samme sund eller vig, men længere oppe ved den senere anlagte kirke, men det kan i teorien også være på Rørvig-øens eller halvøens østside. Med kuldeperioden omkring 600 e.Kr. giver navnet Is-øre mening, det grusede strandfremspring med is.

Vikingetidens og den tidlige middelalders naturhavns-landskab (800-1200 e.Kr.): Fra 794 begynder vikingernes plyndringstogter især mod England og Irland, men inden 860 har man nået hele Europa, Rusland og Middelhavet, hvor store ledingsflåder udgår fra Danmark og samles forskellige steder i landet. Det er sandsynligt at Isøre Havn har været anvendt som et af disse flådesamlings-steder. Vikingekongernes hjemsted befæstes først i Lejre omkring 894 for konger for det østlige Danmark, senere omkring 940

formentlig for hele landet, og fra omkring 980 i Roskilde. Derfor bliver kontrollen med Isefjorden og Roskilde Fjord vigtig. Rørvigs strategiske beliggenhed ved indsejlingen til fjorden gør den til en vigtig kontrolpost. Efter kilderne omtales Isøre Havn sammen med Isøre Ting, hvor Svend Tveskæg i 986 mægler mellem to jarler, og 73 skibe besøger Isøre, frem til Saxo's kongevalg af Harald Hen og Niels i 1074 og 1104. Havnen omtales sidst i 1170 i forbindelse med ærkebisp Absalons besøg, hvorefter de naturlige forudsætninger for havnen efter formentlig 400 års aktivitet må være forsvundet. Der er givet flere bud på placeringen, dels omkring Langesømosen, og dels i sundet eller vigen op mod kirken, men ingen endegyldig verifikation.

Middelalderens højager-landskab (1200-1500): Gårdenes mange små agre fordelt overalt på landsbymarken blev ændret med fremkomsten af hjul-ploven eller muldfjæls-ploven, som forbedrede plovningen og forøgede gødningens værdi mærkbart, men som medførte at agrene blev lange og smalle agre højest på midten. I Rørvig begyndte imidlertid landhævningen og den stadige fremkomst af sand fra tidligere havbund ude ved Kattégat under kraftige vestlige vinde at hvirvle sand op, som blæste ind over Rørvigs landområde og generede bosættelserne og agerdyrkningen. Man beskyttede med risgærder, som startede Højsandets vækst. Landsbyen Ysora, omtales i 1257 og 1320 sammen med Nacka, men i 1370 hedder de to byer pludseligt Rørvig og Nakke. Baggrunden kan være, at Isøre er blevet ubeboelig af sandflugt eller lukket for søværts adgang pga tilsanding af vandvejen. Efter overleveringen lå byen ved kirken, men der er ingen verificering heraf. Kirken er ensomt beliggende som den tilsandede kirke ved Skagen og ved Tisvilde.

Sandflugts-landskabet (1500-1850): 250 år senere i 1527 er Rørvig-bønderne nu så plaget af sandflugt, at de ikke kan betale landgilde af deres korn, deres ene vang Vestervang er ødelagt af sand. Mange gårde er forladte og tilbageværende truer med at fraflytte helt. Nørrevang plages også af sandflugt, og i gennem mange århundreder fortsættes de successive gårdeopbygninger på Højsandet, som vokser i højden. Men boniteten af jordene bag Højsandet er blevet så dårlig, at området mange hundrede år senere udstykkedes til sommerhuse. Sandflugten i Rørvig var den næststørste på Sjælland efter Tisvilde.

Som Heinrich Steffens beskrev, kunne hestetransporten på den øde sandstrækning mellem Nykøbing og Rørvig være vanskelig under sandfygning. Hestene og hestevognene synker i sandet. Det kan tage en dag at komme fra Nykøbing til Rørvig. Sejlads er en nemmere transportform. Kviksand på Skansehage er livsfarligt for køerne. Først med etableringen af Sandflugtsplantagen fra 1867 får man bugt med sandflugten.

Udskiftnings-landskabet (1850-1950): Med udflytningen af Nakke og Rørvig 1790-1850 ændres landskabet atter. Sandarealerne bliver til lyngbevoksede hedearealer, den tabte markvang bliver til Sultelyngen, og store dele af det marine strandvolds-forland bliver til lyngarealer. Landbruget tager maskiner i brug. Al jord anvendes, så skovbevoksningen i denne periode er nærmest ikke eksisterende. Det store åbne landbrugslandskab er dominerende, selv Højsandet har kun sparsom og forblæst fyrre-bevoksning.

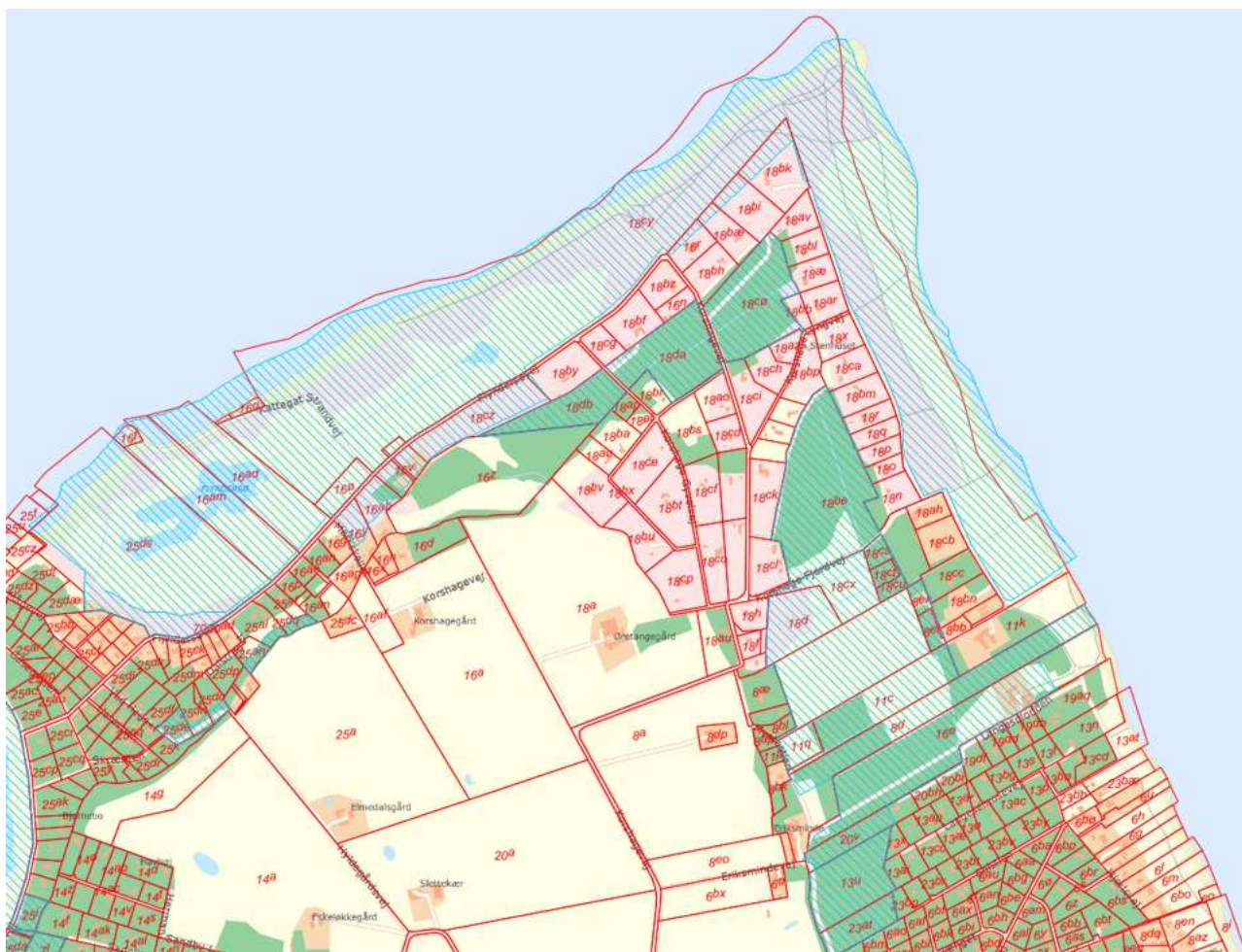
Plantage-landskabet (1950-): Træerne i Sandflugts-plantagen og på Korshage-plantagen vokser. Langsomt begynder sommerhus-udstykningskerne, først som små åbne tilplantede arealer, senere omdannet til tæt bevoksede skov-lignende arealer, som breder sig overalt i Rørvig. Stenalderskrænterne vokser til. Det engang helt nøgne Skredbjerg tilplantes på toppen, og skrænten omdannes til skov. Uraniaskrænten, som tidligere var en mergelgrav og ler-skrænt med svaler gror til og omdannes til skov. Visse engområder omkring Hov Vig vokser til. Tilgrosningen tiltager på de fredede Korshage-arealer. Store dele af Lyngheden forsvinder. I 1995 tilplantes den nye Nakke Skov. Rørvig By udvides, marker inddrages og bevoksning breder sig overalt i byen og smelter sammen med sommerhusbevoksningen ud ad byen.

II NATURPERLER I RØRVIG SOGN

Her gives en mere detaljeret beskrivelse af naturperlerne i vores område og et idekatalog med forslag, der kan sikre og/eller forbedre disse.

Korshage – Flyndersø – Langesø Mose

Korshage udgør sammen med de to lagunesøer Flyndersø og Langesø Mose et fredet område på 90 ha. Området langs kysten er Natura 2000 område som en del af ”Havet og kysten mellem Hundested og Rørvig”, (nr. 153). Dette er dels baseret på udpegning i 1994 som EU fuglebeskyttelsesområde (nr. F-102) efter EU’s fuglebeskyttelsesdirektiv fra 1979 og dels baseret på udpegning i 1998 som habitatområde (nr. H-134) efter EU’s habitatbeskyttelsesdirektiv fra 1992 rettet mod beskyttelse af værdifulde naturtyper, planter og dyr. En stor del af det fredede område, omkring 56 ha, er ejet af Naturstyrelsen Midtjylland. Dele af Flyndersø og dele af Langesø er privatejede.

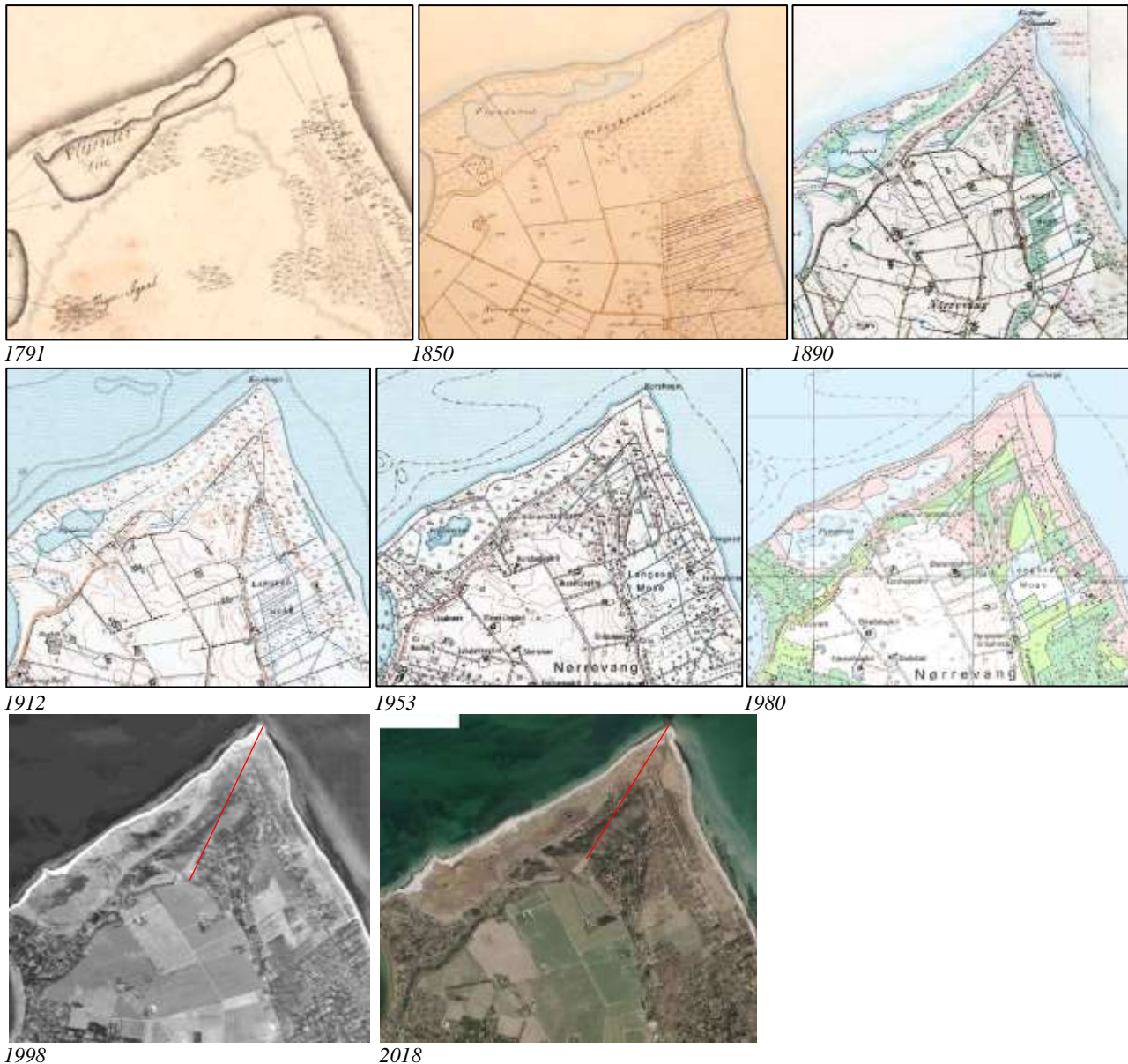
Det fredede område på Korshage vist med lyseblå skravering

Naturstyrelsens arealer på Korshage vist med grøn skravering og Natura2000 området med rød indramning

Der blev i fredningsforslaget for Korshage i 1937 fremhævet, at det var "Sjællands eneste endnu eksisterende, sammenhængende område med uberørt hede-, klit- og strandmarksvegetation," og fredningen skete som en status quo fredning af både landskabelige og videnskabelige grunde. Verdensnaturfonden har fremhævet kystområdet fra Flyndersø til Skansehage som et af Danmarks tyve mest værdifulde kystområder.

Det smukke åbne område er et populært udflugtsmål med forskellig karakter mod Kattegat, hvor blæst og saltvand påvirker den særprægede tørbundsflora, og på den mere stille fjordside. Inden de sidste års afgræsning og rydning var de ellers smukt blomstrende *Rosa rugosa*, tornblad og gyvel begyndt at dominere og på længere sigt true den mere sjældne bevoksning og landskabets åbne karakter.

Strandvoldsdannelse på Korshage. Øretange var ikke begyndt i 1850, men under dannelse i 1890 og afsnøret i 1912. Måske indikerer det at en dannelsesperiode er på omkring 60 år. Fra 1998 kan man ane spirene til en ny dannelse.

I EU-kommissionens Natura 2000-projekt indgår en række fuglebeskyttelses- og habitatområder over hele EU, hvor udpegede arter og naturtyper skal sikres gunstige bevaringsforhold. Korshagefredningen fra og med Flyndersø til området ud for Langesø Mose samt Skansehage og Dybesø udgør sammen med hele fjordmundingen fra Flyndersø til Rørvig Havn habitatområde nr. 134, hvor en række naturtyper udpeges som beskyttede. Dette gælder således (de med * mærkede har særlig prioritet): oversvømmede sandbanker, større lavvandede bugter og vige, *kystlaguner, *strandsøer, forstrand og begyndende klitdannelse, enårig vegetation på stenede strandvolde, hvid klit, *grå klit, *grønsværklit, *kystklit med enebær, *klithede, fugtig klitlavning, strandeng, rigkær, kalkrig sø med Kransnålalger og *kalkrig mose med Hvas Avneknippe. Hertil kommer ved en ny revision muligvis tidvis våd eng og flerårig vegetation på stenede strande.

Det tidligere Vestsjællands Amt har ved en foreløbig opgørelse over habitatområdet i 2005 opgjort 25 plantearter, som er rødlistede, herunder 2 akut truede og 4 særligt ansvarskrævende.

I kommunens naturkvalitetsplan fra 2017 er områdets vegetation og fauna beskrevet således (s64): Der er registreret rødlistede svampe fra plantagerne, men ikke fra de åbne hedearealer. Af bilag IV-arter (arter som er beskyttet efter EU's naturbeskyttelsesdirektiver) har markfirben flere ynglebestande i området. Desuden findes spidssnudet frø og også hugorm.

Af insekter er der på hedearealerne registreret den sjældne og rødlistede bille stor sandspringer (NT Næsten truet) samt sribet hedespinder (VU Sårbar). Desuden ses foranderlig blåfugl (NT) og okkergul pletvinge (VU). Grøn køllesværmer (VU), sekspletet køllesværmer (NT), pimpinellekøllesværmer (CR Kritisk truet) og lille køllesværmer (CR) findes på heder eller lysåbne naboarealer til hedeområderne. Her findes desuden grøn busksommerfugl, der i kommunen kun findes her og ved Sejerøbugten.

Stor sandspringer
Cicindela sylvatica

Sribet hedespinder
Spiris striata

Foranderlig Blåfugl
Plebejus idas

Okkergul pletvinge
Melitaea cinxia

Grøn køllesværmer
Adscita statices

Grøn busksommerfugl
Callophrys rubi

Alle billeder fra Encyclopedia of Life, Natural Museum of Natural History, Smithsonian Institution. Open Access.

Heder er normalt ikke rige på karplanter, men kan, hvor de går i mosaik med sure overdrev, rumme en rigere vegetation. I Korshage-området er der registreret tre forekomster af Nikkende Kobjælde (ansvarsart), samt den rødlistede Plettet Kongepen (VU) og de sjældne Lav Skorsoner og Klit-Svingel. Sidstnævnte har ikke mange voksesteder på Sjælland.

Nikkende Kobjælde
Anemone pratensis
(Wikipedia)

Plettet Kongepen
Hypochoeris maculata
-

Lav Skorzoner
Scorzonera humilis
-

Klit-svingel
Festuca arenaria
(Biological Records Centre, UK)

Kommunens naturkvalitetsplan er et grundigt og værdifuldt arbejde.

Korshage-området er et vigtigt område for trækfugle og hele fjordmundingen udgør Natura 2000's fuglebeskyttelsesområde nr. 102 (Trækkende Ederfugl, Hvinand, Toppet Skallesluger og Stor Skallesluger). Den Rødryggede Tornskade, som iflg. Dansk Ornitologisk Forening trues af tilgroning i andre lande, er medtaget ved den seneste revision. Rørvig Fuglestation (RFST) monitorerer aktivt og løbende forekomsterne af fuglearter derude.

Ederfugl
Somateria mollissima
RFST, Jørgen Scheel

Toppet Skallesluger
Mergus serrator
RFST Dennis Olsen

Hvinand Rødrygget
Bucephala clangula
RFST Ole Donald Mortensen

Tornskade
Lanius collurio
DOF-Basen, U. Bruun

Efter fredningen har tilgroningen været en tilbagevendende udfordring. Kommunen og lokale lodsejere gennemførte i 1964-65 med støtte fra Fredningsnævnet efter kraftig tilgroning en rydning af området, som blev gentaget i 1972. Vestsjælland Amt udarbejdede en plejeplan for området i 1982, hvor man konstaterede kraftig tilgroning igen, hvor udsigten ved Flyndersø var forsvundet og hvor de botaniske interesser var truet, herunder enebærbevoksningen både ved Flyndersø og ved Isefjordskysten og hvor lyngen var truet af beskygning. Amtet gennemførte op igennem 1980'erne en sanering af området med kraftig rydning og en opdatering af plejeplanen i 2006.

Naturstyrelsen har efter overtagelsen af området i 2007 udfærdiget en plejeplan i 2011 og én i 2017, som gælder for 5-årsperioden 2016-2021. Naturstyrelsen har indhegnet områder på strandengen langs Kattegat og på lyngarealet langs Isefjordskysten og gennem mange år gennemført afgræsning med heste og med køer gennem aftaler med private dyreejere.

Yderligere har Korshage Grundejerforening gennemført frivillige rydninger efter aftale med naturstyrelsen af lyngområderne ved Isefjordskysten udenfor de hegnede arealer.

Heste i folden på Korshagesletten ud til Kattegat

Sletten er rig på sten fra istidens landskab

Naturstyrelsens har i planerne anført at tilgroning med invasive arter som især rynket rose, tornblad og gyvel er et stort problem for områdets lysåbne naturtyper, forstærket af en øget tilgang af luftbåren kvælstof.

Afgræsning anses for afgørende for at tilgodese naturtypernes karakteristiske flora. Men dilemmaet er at finde en afgræsning som fjerner de invasive arter uden at ødelægge enebærbuskene. Det er vigtigt, at man bevarer enebær og enkelte solitære træer - og særligt på østsiden også spredte kratgrupper.

Det har ikke altid været nemt for Naturstyrelsen af sikre den rette græsning, enten fordi dyrene ikke kunne skaffes, eller fordi det viste sig at være dyr som ikke passede til græsningen. Visse steder har der derfor været skabt en u hensigtsmæssig udvikling i vegetationen som følge af enten for lavt eller for højt græsningstryk.

Flyndersøengen set fra Flyndersøvej med geder som har søgt skygge. Gederne er "kratryddere"

Græsning med geder, som blev anvendt i begyndelsen af 00'erne, gav således anledning til nedbidning af urtevegetationen og skamfering af enebærbuskene. Geder bør undgås hvis der er enebær, fordi de

som ”kratryddere” ødelægger enebær og træer, medmindre at trægrupper og enebærgrupper i indhegningerne sikres ved hegn. Hestene på strandengene mellem parkeringspladsen og Flyndersø ser ud til at passe godt til den afgræsning som sker her.

Lyngen på Korshages østlige side i August

Geder ved enebær som er bidt lidt for hårdt ned

*Tornblad Ulex europaeus
Foto Andy Rogers, Wikipedia*

På den østlige side er vegetationen helt anderledes med lynchede. Det er vigtigt at græsnings-trykket styres og afpasses i de enkelte områder. Opdelte folde kan være en god mulighed her, således at der af hensyn til publikumsadgang i visse tilfælde må være gange mellem indhegningerne.

Rynket rose breder sig helt ude ved kysten, mens tornblad vokser længere inde på østsiden og gyvel længere mod syd. Opdelingen af foldene bør tage hensyn til disse sammenhænge.

Når planerne har anført fjernelse af rynket rose og tornblad maskinelt, er det vigtigt at det afskårne fjernes, så der ikke sker formuldning oven på den næringsfattige jord, som de prioriterede arter kræver.

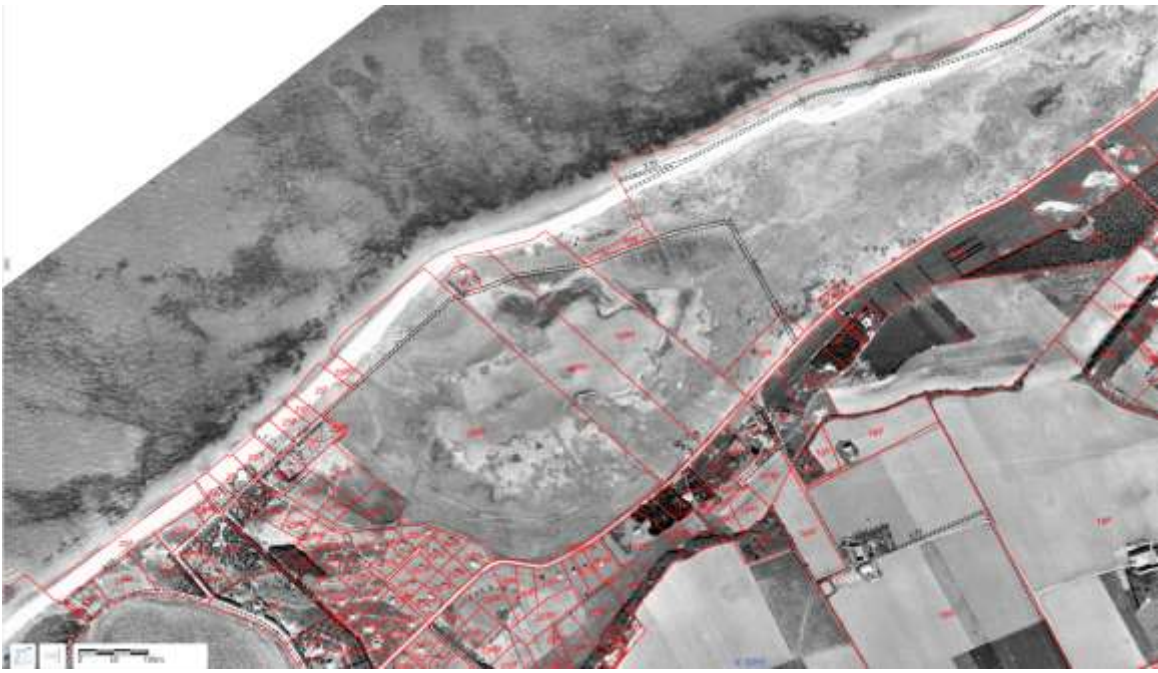
I Langesø Mose er der bl.a. ellesump. Engene skal bevares åbne ved landbrugsmæssig drift. Naturstyrelsen Vestsjælland plejer området nord for Korshage Fjordvej, hvor man bl.a. finder orkideen plettet gøgeurt. Hele det fredede område syd for vejen er privatejet. Men her er det tidligere frie område ændret kraftigt de senere år med markant tilgroning og opvækst af trægrupper.

Plettet gøgeurt Korshage Fjordvej med orkidégrunden til venstre

Den fredede Langesø mose er ved at gro til

Korshages arealer på vestsiden mod Kattegat er nu truet af den kraftige kysterosion ved Flyndersø.

1954

1995

2019

Fra at være en harmonisk jævn kystlinie i 1954 har kystlinien udviklet sig til en unaturlig savtakket kystlinie med dybe skår ind i landskabet mellem de forskellige stenbefæstninger. Forstyrrelsen af kystlinieforløbet sket især efter etableringen af de 5 bølgebrydere i 1989-90

Vejen ved Hoffmans hus, Kattegat Strandvej 41, lå på et sted som oprindeligt i slutningen af 1800-tallet var omkring 120 meter fra kysten. Omkring 1928 var afstanden ca. 100-110 meter. Omkring 1945 og i 1954 var den ca. 90 meter, svarende til en kysterrosion på ca. 0,6 meter pr. år. Erosionen fortsatte og i 1972 ødelagdes Hoffmanns hus i en storm. Der blev opført et nyt hus længere inde i 1974.

Omkring 1989 var afstanden fra vejen til kysten antageligvis omkring 70 meter. Efter anlægget af kystsikringen ved Dybesø og den vestlige del af Kattegat Strandvej i 1989-90 begyndte en kraftig erosionsproces på læsiden øst for anlægget. Det betød, at kysten længere østpå blev eroderet.

I slutningen af 1980'erne ødelagdes huset på Kattegat Strandvej 33 i en storm. Den tidligere påbegyndte kystsikring blev forstærket i 1989 og huset blev genopført længere inde. Men anlægget medførte yderligere erosion, så adgangsvejen blev borteroderet, og erosionen ved Kattegat Strandvej 41 blev forstærket, så afstanden fra vejen til kysten i 1995 nu kun var 50 meter. I 2004 var afstanden reduceret til godt 35 meter, svarende til en erosion på omkring 1,4 meter pr. år. Herefter anlagde ejerne omkring i alt 7 stenhøfder 200-150 meter på hver side af huset, hvor de to nærmeste ved huset blev forstærket kraftigt omkring 2006-2008. Kystsikrings-anlægget på Kattegat Strandvej 33 blev forstærket omkring 2005/2006 med flere sten, især på den østlige side, og igen i 2009/2010 med ekstra sten hele vejen rundt, med det resultat at bugten bag huset blev endnu dybere og adgangsvejen yderligere vanskeliggjort.

Under Bodil-stormen i december 2013 blev begge huse fuldstændigt ødelagt. Afstanden fra vejen til kysten ved Hoffmans tidligere hus var i 2014 nede på godt 30 meter, og endda 25 meter på østsiden af høfderne ved huset. Høfderne ved Kattegat Strandvej blev tilbage i 2012 erklæret ulovlige af Transportministeriet, som omgjorde Kystdirektoratets godkendelse, og høfderne blev fjernet omkring 2015. Afstanden i foråret 2019 fra den tidligere vej til kysten er i dag omkring 25 meter. Det hus som er under opførelse på denne kyststrimmel, og som Fredningsnævnet gav tilladelse til i 2017, vil således ligge få meter fra kysten, og vil være under ekstrem trussel ved nordlige storme og højvande.

I 1954 var der omkring 125 meter fra stranden til Flyndersøbredden, i 2019 var afstanden reduceret til godt 65 meter. Ved 4 steder omkring Flyndersø er der tegn på overskylning fra strandrallen ind over strandengen og især nordøst for Kattegat Strandvej er strandvolden blevet eroderet ned, så overskyl fra havet forekommer hyppigt.

Fremtidig indsats:

Foreningen støtter afgræsning, slåning og fældning. Der kræves en bedre afvejning af naturplejen, hvor de åbne områder bevares ved en mere hensynsfuld afgræsning end nu. Rosa rugosa og tornblad skal bekæmpes, evt. maskinelt.

Plejeplaner bør også etableres for private områder ved Langesø Mose, hvor SFL-områderne (særligt følsomt landbrugsområde) visse steder er begyndt at springe i skov. Der er behov for rydning af de senere års kraftige bevoksning.

Det bør undersøges, om kystforløbet kan udjævnes og de fredede arealer beskyttes ved etablering af undersøiske rev udfor de kyststrækninger, hvor erosionen har været særlig voldsom.

Skanseshage

Materialevandringen langs Kattegatkysten, som i sin tid lukkede lagunerne, går i dag ned langs Rørvigs østkyst. Skanseshage er derfor dannet som en sandodde ned i Isefjorden indenfor de seneste 300 - 400 år. Indtil op i 1900-tallet voksede den i længden, men nu vokser den i bredden i stedet. Der dannes således hele tiden nyt land, og der er fortsat kraftige strandvoldsdannelser, især stormen Bodil illustrerede, hvordan store naturkræfter hurtigt kan ændre kystlandskabet ganske betragteligt.

1850 Minoreret Matrikelkort

1842-1899 Høje Målebordsblade

1901-1928 Lave Mbl. Bemærk x for Stenen

1945

1954

1995

2002

2010

2016

Forår 2019 Bemærk sandoverskyllningen på østsiden

Skygge kort – Bemærk Skansens Redoute som i 1808 gik til pynten af Skansehage.

Luffoto viser at Skansehage som odde var ved at udvikle sig til et fed med en bred flad ende mod syd, men det er bemærkelsesværdigt at der siden 2002 er lagt yderligere godt 50 meter til og dannet en tilspidsning af oddens ende.

Området er i regionplanen karakteriseret som strandeng, men der er tale om en stor variation på grund af de hyppige geologiske ændringer. Området er interessant som studieobjekt, området har været flittigt brugt som geologisk og botanisk forskningsområde for Københavns Universitet og er udførligt beskrevet som skoleeksempel i værket "Danmarks Natur". Det er dog også populært blandt publikum - især da der er en flot badestrand og mulighed for kystfiskeri og for opankring af lystbåde

Nye krumodder skaber strandvolde og indsoer

Sommeraften i Skanse Kroen.

Skansehage indgår ligesom Korshage i det store habitatområde omkring fjordmundingen. Området hører under Naturstyrelsen Midtjylland. Skansehage er opkaldt efter områdets gamle skanser i fjordmundingen, hvor kun Napoleonskrigenes skanser kan ses i landskabet i dag fra feriekolonien og ud til batteriet ved hagens rod. Området herfra og ind mod Isøre Ting er udpeget som "kulturarvsområde af national betydning".

Køer i det indhegnede område ved en strandvolds-sø

Rejst af LODM. P.I.S. 1887, 114 alen (72 meter) fra pynten Peter Iversen Schmidt, lods og toldkontrollør 1881-1892

Medens det tidligere amt stod for naturplejen på Korshage før Naturstyrelsen tog over i 2007, har Skansehage altid ligget under statens skovvæsen, i dag Naturstyrelsen Midtjylland.

Udsigt mod øst over resterne af Skanseanlægget fra 1808

Fortøjningssten, oprindeligt lige ved stranden

Fremvæksten af den invasive art *Rosa Rogusa* truede den oprindelige strandengs-vegetation på Skansehage tilbage fra 1980'erne. I 1997 begyndte det daværende Skovdistrikt rydning af roserne med anvendelse af Round-Up i meget små mængder og i forbindelse med efterfølgende nedskæring med buskrydder. Selv om der var bekymringer, forsikrede distriktet at det var en anerkendt metode som var i overensstemmelse med Naturstyrelsens pesticidprogram. Naturstyrelsen har så sent som i 2016 anført muligheden af at bruge Round-Up som et alternativ til en manuel eller mekanisk opgravning og fjernelse af hybenroserne. Men Naturstyrelsen har måttet medgive, at prøveboringer af grundvand i Danmark har vist tilstedeværelse af glyphosat, som er aktivstoffet i Round-Up og i en række andre sprøjtemidler. Danmarks Naturfredningsforening er nu aktivt gået ind for et totalt forbud mod Round-Up.

De første resultater efter rydningen i slutningen af 1990'erne var ikke tilfredsstillende, og styrelsen var -også af besparelseshensyn- ved at opgive rydningen. Man overvejede flytbare hegninger af skiftende områder

derude. Men man endte med i 2012 at hegne Skansehage hele vejen rundt fra stranden mod Hundested forbi feriekolonien ned til parkeringspladsen. Efter lokale protester blev hegnet nær parkeringspladsen flyttet ud langs Skansebugten til midten af Skansebugten, således at det mest benyttede strandområde ikke blev adskilt med hegn.

Eftersom det ikke var muligt at få aftaler om udsættelse af får, som var den oprindeligt foretrukne dyreart, blev der lavet aftaler om udsættelse af køer til afgræsning. Køerne har den ulempe at de ikke alene spiser af roserne men også af den bevaringsværdige vegetation. Samtidigt er de mange kokasser til gene for færdende i området. Naturstyrelsen anfører at køerne er ældre og derfor ikke farlige, men fraråder at man nærmer sig dyrene.

Naturstyrelsen har i årene herefter arbejdet aktivt med mekanisk fjernelse af hybenroserne på Skansehage og langs Skansebugten, og indsatsen har sammen med afgræsningen haft en mærkbar effekt med hensyn til at holde rosernes fremvækst nede.

Igennem de senere år er der sket en opvækst af ret store træer ude på midten af Skansehage.

Maskinel rydning af Rosa Rogusa på strandheden ved Skansehagevej

Opvækst af større træer på Skansehage.

Fremtidig indsats:

Foreningen vil arbejde for at området ikke springer i skov og at der sker rydning af de større træer.

Bekæmpelse af Rosa rugosa bør ske helt uden anvendelse af Round-Up.

Selv om køerne har en positiv effekt på vegetationen, kan de store dyr virke truende for gående, og Naturstyrelsen bør fortsat forsøge at få adgang til fårehold, såfremt dette skulle vise sig muligt.

Det undersøges, hvad baggrunden er for de seneste års udvikling med voksende arealer på Skansehages østside, hvor sand har fortrængt vegetationen. Hvis det viser sig at hænge sammen med køernes tilstedeværelse, indgås dialog med Naturstyrelsen om dette problem.

Dybesø – Sandflugtsplantagen

Kort over Dybesø og Sandflugtsplantagen med Spor 1-9 vest for Telegrafvej og Spor 10-17 øst for.

Vest for lagunesøen Dybesø begynder Sandflugtsplantagen. Ud mod Kattegat går den over i klithede og sandklitter ved en af Danmarks bedste badestrande – med den hårdeste belastning isoleret til et mindre område ved Telegrafvejen, som er badegæsternes tilkørselsvej. En stor del af publikum går og cykler dog til stranden gennem plantagen, som derfor har et stort besøgstal.

Det daværende Skovdistrikt, i dag Naturstyrelsen, gennemførte i 2006 en rydning af begyndende tilgroning på strandengsområdet fra Dybesø til spor 12, inklusive fjernelse af rosa rosgusa, et tiltag som har haft en meget gavnlig effekt på hele dette områdes naturpræg sidenhen.

Dybesø er ligesom Flyndersø og Langesø Mose et havområde, som er blevet afsnøret af strandvoldene langs kysten. Søen og dens bredder er fredet som status quo fredning. Selve søen er desuden en del af habitatområdet omtalt under Korshage. Dybesø ejes af et privat konsortium.

En kun 75 meter bred tange adskiller søen fra Kattegat. Tangen holdes åben for offentligheden. Tangen er ved flere lejligheder blevet kystsikret. Foreningen har anført at bølgebryderen vest for tangen har forstærket erosionstrykket på kystarealet ved tangen, der har været en del diskussion herom i forbindelse med overvejelser om vedligeholdelsen af kystsikringen. Bodil-stormen i december 2013 forårsagede en større erosion af jorden over ralstenene ud mod kysten. Foreningen solgte tangen med endelig overtagelse i 2018 til Grundejerforeningen Dybesø, hvis medlemmer har en mere direkte interesse i sikringen af tangen mod gennembrud ind til Dybesø. Den offentlige adgang til tangen og beskyttelsen mod byggeri er sikret gennem deklARATIONEN på matriklen.

RVBL har siden 1958 ejet Solfaldshøj på den gamle kystskrænt sydøst for søen ved siden af det tidligere strandhotel/missionskursted. Arealet er fredet. Herfra får man et godt indtryk af den tidligere lagune og den smalle tange ud mod havet bagved, men udsynet er blevet forringet i takt med den stigende tilgroning.

Opgangen til Solfaldshøj. Foto Lasse Braae.

Udsigt fra Solfaldshøj efter rydning 2012. Foto Troels Brandt

I 2005 fældede foreningen omkring 20 større træer på og nedenfor skrænten efter aftale med den daværende folkehøjskole, og igen i 2007 en del høje træer på søbredden nedenfor Solfaldshøj efter aftale med kommunen og Dybesøelskabet. Atter i 2009 ryddede foreningen mindre træer og krattet på skrænten og på toppen. I foråret 2012 blev omkring 15-20 større træer nedenfor skrænten mod nord og på den nordlige nabos grund fældet efter aftale med denne nabo.

Der sker fortsat en kraftig tilgroning.

Skovfyr på vestsiden af Dybesø i 2006 og 2018. Den skulpturelle karakter blev ødelagt efter en storm og fældning.

Rørskoven på søens vestside grænser op til Sandflugtsplantagen, som nu er statsskov. Plantagen drives med et minimum af indgreb efter fældningen af nogle skæmmende granbeplantninger. Plantagen er i dag en smuk lys blandingskov med dominans af skovfyr. Fra klitheden bag klitterne rejser plantagen sig med lave hårdføre fyrrearter som bjergfyr og bagved østrigsk fyr.

Vestsiden af Dybesø

Dybesøselskabets Bådehus

Hvor der er enighed om, at søbredden på den vestlige side skal bevares som en slags urørt skovbevoksning, forholder det sig anderledes med søbredden på den sydlige og østlige side, som oprindeligt var helt fri for bevoksning med frit udsyn til søen.

Foreningen var tilbage i 1990'erne opmærksom på tilgroningen og tog i 1998 initiativ til en rydning i samarbejde med den daværende Nykøbing-Rørvig Kommune og dennes "Miljøhold" og i koordination med Dybesøselskabet og med Rørvig Fuglestation. Rydningen af de sydlige arealer og de østlige arealer ud for parkeringspladsen ved Flyndersøvej skete imidlertid først i 2004 og 2005. Resultatet blev meget positivt modtaget, fordi man nu kunne se søen ved kørsel sydfra ad Dybesøvej og vestfra ad Flyndersøvej. Men i og med at rydningen skete med fældning snarere end med fjernelse ved rod, så begyndte tilgroningen hurtigt igen, og et par år efter var udsynet til søen igen forhindret.

Før og efter rydning af Dybesø's sydlige søbred i 2004/2005. I dag er området igen tilgroet og udsigten er forsvundet.

De private lodsejere ved Dybesøvej overfor søen har herefter selv foranstaltet jævnlig rydning af godt 300 meter af vegetationen ved søbredden, forudsætningsvis i forståelse med Dybesøselskabet. Men udsynet over søen ved tilkørsel sydfra er forsvundet.

Yderst ved Dybesø, hvor der er stenstrand uden klitter, afskærmes skoven af et tæt slåenkrat. Den smalle klithede - en forholdsvis sjælden habitat på Sjælland - trues af tilgroning med bjergfyr og *Rosa rugosa*.

Ved beplantningen af Rørvigs sandflugtsarealer har der været en tradition for nåletræer. Især er der en fin repræsentation af den oprindelige danske smukke karakteristiske skovfyr, som med sin rødlige bark og

slyngede stamme ofte kan ses som en skulpturel skønhed i naturen, med et lidt forskelligt udtryk fra den importerede østrigske fyr med den typiske grå lige stamme og mørkegrønne nåle.

Naturstyrelsens rydning af plantagen i 2011/2012.

Fyrreskov og birketræer langs Langelinie.

Vi ser flere løvtræer, og især egetræerne og birketræerne har mange steder medvirket til en mere varieret og spændende skov. Artsdiversiteten er her velkommen, men vi skal også værne om den karakteristiske skovfyr.

I vinteren 2011/2012 gennemførte Naturstyrelsen en kraftig udtynding af fyrretræer i plantagen ved anvendelse af private skoventreprenører. Anvendelsen af maskinel rydning med traktorer, hvor hjulene pløjede store spor i gamle naturarealer virkede meget voldsomt på publikum. Selv om der i dag stadig er spor efter traktorernes hjul, er det overraskende at se hvor hurtigt naturen har genetableret sig.

I Naturstyrelsens folder om Sandflugtsplantagen er brandbælterne beskrevet således: *Plantagens sideveje kaldes spor, og de nummereres fra vest. Sporene er brede, da de også skal virke som brandbælter. En nåletræsplantage er meget brandfarlig, og hensigten med de brede spor er at forsinke en ildebrand i at brede sig fra en del af plantagen til en anden. På sporene kan du tydeligt se det fine flyvesand, som plantagen står på. Langs sporene vokser selvsået pors, pil og hedelyng, som er i stand til at vokse i den næringsfattige sandjord.*

De 17 brandbælter blev tidligere friholdt med et bredt sandbælte, men er nu tilgroet, og træerne på hver side er mange steder vokset sammen foroven. Brandbælterne er ikke nogen garanti for at en eventuel brand ikke spredes, idet gnister kan flyve henover brandbælterne. Men med et varmere klima og tørke er velfungerende brandbælter med til at sænke risikoen for spredning eller at sinke spredningen.

Tilvokset brandbælte ved Spor 15

Rydning af brandbælter i Tisvilde Hegn 2016

Hertil kommer et forhold som man i stigende grad er blevet opmærksom på, nemlig at lysåbne brandbælter skaber en særlig habitat for arter som trives i lysåbne arealer, og derfor medvirker til biodiversiteten i skovene.

I Naturstyrelsen Nordsjælland har man aktivt arbejdet på at genetablere brandbælterne ved at fjerne træer og rydde bevoksningen langs bælteerne. Det skete for eksempel i Tisvilde Hegn i 2016. Blandt fugle som trives anfører man natravnen, blandt insekter er billen Stor Sandspringer er også set komme frem i Tisvilde.

Fremtidig indsats:

Foreningen vil medvirke til og støtte træfældning på de østlige og sydlige søbred af Dybesø, hvor udsigten holdes åben set fra vejen med enkelte solitære træer og krat fra rasteplassen i syd til Kattegatkysten i nord.

På vestsiden skal den spændende sumpskov bevares.

Den kraftigt tiltagende vækst af *Rosa rugosa* i klitterne bekæmpes, og de yderste selvsåede fyrretræer på strandengen fjernes. Områder af lyng søges bevaret.

Slåenkraattet nordvest for Dybesø friholdes for anden vækst af *Rosa rugosa* og fyrretræer.

Foreningen vil arbejde for løbende træfældning foran Solfaldshøj, hvor naboerne hidtil har tilladt fældning.

Brandbælterne bør reetableres ved rydning af bevoksning på sandfeltet og i siderne af bælteerne og decideret fældning af træer som er vokset sammen foroven i bælteerne.

Det bør undersøges at etablere Langelinie som et "brandbælte" ved en rydning af sammenvoksede trækroner over stien, med henblik på at reducere brandfaren fra plantagen i forhold til sommerhusområdet.

Eventuelt reetableres nogle af de tidligere mosehuller og lysninger inde i plantagen ved nogle af de markante klitformationer inde i plantagens gamle sandflugtsområde.

Højsandet

Højsandet (1-16) er en op til 15 m. høj og 1,5 km lang indlandsklit, som går tværs over halvøen. Den er dannet i 1500-tallet, da sandflugten begyndte at dække gærderne ind mod Nørrevang. Bønderne satte nye gærder ovenpå, og efterhånden steg klitten til den nuværende højde. Den indgår i Regionplanen som særligt værdifuldt beskyttelsesområde og ejes af Naturstyrelsen Vestsjælland. Tidligere var der en vid udsigt fra toppen. I 1921 blev det i en gennemgang af Holbæk Amt af H.V.Clausen beskrevet således: *Højsande har sin Skønhed ved den vide Udsigt over Hav, Fjord og Hede, men ogsaa i sig selv ved sine maleriske Ege og Fyrre, sine Hasler og Lyng, sin Rigdom paa alskens Planter.*

I dag er den bevokset med en blandet naturskov. Da klitten består af sand, er den øvre sti stabiliseret ved udlægning af flis. Klitten er enestående.

I 2014/2015 var foreningen gennem deltagelse i Rørvig Foreningsråd initiativtager til og aktiv i gennemførelsen af rydningen af et skovområde ved Højsandet. Rydningen blev aftalt med visse private lodsejere og forestået af Naturstyrelsen og den har genskabt noget af udsigten og skabt et nyt lysåbent areal med ny vegetation af græsser. Naturstyrelsen udvalgte en række solitære træer, mest løvtræer.

Der var efterfølgende en diskussion af hvorvidt styrelsen burde have prioriteret skovfyr højere. Samtidig er nye skud af birketræer ved at vokse frem. Men alt i alt er rydningen meget positivt modtaget og har tilført en ny oplevelse af Højsandet.

Rydningen gennemført i 2014-2015 har givet en helt ny oplevelse af Højsandet.

Nye Birkeskud vokser op efter rydningen

Foreningen har ligeledes støttet en rydning igen forestået af Rørvig Foreningsråd i 2016 af arealet ved indgangen til Højsandet fra Nørrevangsvej og Korshagevej, således at sømærket er blevet fritlagt.

Rørvig Foreningsråd fik i 2015 opsat en bänk på toppen af Højsandet med udsigt over arealet. RVBL fulgte op på dette initiativ med udskiftning af 3 ældre bænke på Højsandsstien med 3 nye bænke i 2016 efter aftale med Naturstyrelsen. Ved udskiftningen blev fliser og betonrør som bænkefundament samtidigt fjernet.

Fremtidig indsats:

Foreningen vil støtte vedligeholdelse af stien, så klitten ikke nedslides.

Selve udsigten kan næppe genetableres i større udstrækning på grund af sommerhusområdernes høje træer, men måske kan den nydannede lysning inspirere nogen til at fjerne de højeste træer i området.

Den nydannede lysning skal plejes og holdes fri for nye skud af trævækst, især de mange birkeskud.

Højsandet byder på mange karakteristiske fyrretræer

Skredbjerg

Nakkes syd- og østkyst med bl.a. Skredbjerg (13) henligger i højere grad som gammel stenalderkyst med små overdrev langs kysten.

Hele kyststrækningen fra Rørvig By og næsten ned til Nakkehage (12-15) er i Regionplanen kategoriseret som "landskabeligt og naturmæssigt kerneområde" med beskyttede overdrev flere steder. Fjordstien går gennem en del af dette område.

Det smukke Skredbjerg (13) med et åbent klintparti er en markant del af den kystprofil, man ser fra Rørvig. Skredbjerg ligger fredeligt og afsondret med publikumsadgang fra Fjordstien, som lige før Skredbjerg drejer ind over halvøen.

Skredbjerg 1945

1995

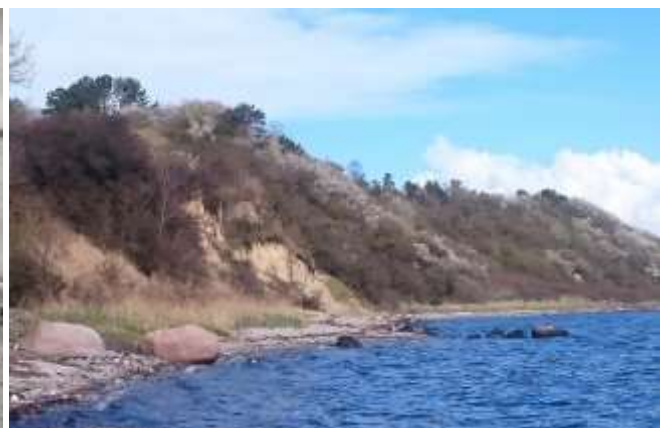

2019

Skredbjerg blev fredet i 1946 med henblik på bevarelsen af floraen på skråningen og engen. Den ophørte afgræsning har desværre medført, at skråningen nu er bevokset med slåenkrat og mindre træer. Stedet er privatejet.

Skredbjerg ca. 1940 med en sparsomt bevokset skrænt

Skredbjerg 2016

Foreningen fik tilbage i 1999 foranlediget at ejeren fredede et stort areal landbrugsområde bag Skredbjerg, og en sti fra Nakke Østvej til Skredbjerg blev anlagt og tinglyst. Kommunen arbejdede videre med en sti herfra ned til stranden på Gråmosegårds arealer. Men den første idé om indhugning og anlæg af trappetrin viste sig at være i strid med fredningen af Skredbjerg. Adgangen fra stranden til stien er siden aldrig etableret, der er i dag et tov og det kræver an vis adræthed at komme op og ned.

Reliefkort over Skredbjerg med angivelse af stien

Luftfoto med angivelse af fredning og fredede stendiger

Fremtidig indsats:

Foreningen vil støtte, at skråningen og engen nedenfor ikke springer yderligere i skov.

Foreningen vil medvirke til og støtte naturgenopretning og -pleje i nogle afsnit af hensyn til den fredede flora på den åbne skrænt og på engen.

Planlagt trampesti på Gråmosegård føres til stranden og vedligeholdes af kommunen.

Hovvig - Slettemose – Nakke Skov

Øverst udsnit fra RVBL's kort, nederst udsnit fra Naturstyrelsens kort over Hov Vig, Slettemose og Nakke Skov

Hov Vig

Hovvig er et inddæmmet område med en lavere vandstand end fjorden. Det blev inddæmmet i 1870 sammen med Ringholms landbrugsarealer. I 1918 anlagde Nakkes bønder en dæmningsvej som muliggjorde færdsel fra Nakke til Nykøbing. 130 ha af Hov Vig blev fredet i 1947 ved en privat fredning med ejeren, Fredningsnævnet og DN som påtaleberettiget. Fredningen blev justeret ved en ny fredning i 1963-64. DN forsøgte forgæves at frede de nordlige overdrevarsarealer i 1969. Efter flere private ejere og med aktivitet som åleopdræt, lystejeendom og privat jagtområde blev området overtaget af staten i 1979 og herefter udviklet som naturområde og gjort tilgængeligt for offentligheden. Den stråttækte store gule hovedbygning blev nedrevet omkring 1980 og den tilbageværende skovløberbolig blev ramt af et lynnedslag og brændte i sommeren 2017.

Hov Vig Foto: Ingrid Brandt

Området udgør 334 hektar fordelt på 201 ha vådområder med åbent lavt vand, sivskove og våde enge, 64 ha overdrev og 69 ha ung skov. Det er en af Sjællands vigtigste lokaliteter for yngle- og trækfugle med omkring 300 fuglearter, og ligesom fjordmundingen er Natura 2000-område med hensyn til hvinand og skeand. Vigen og dens bredder er afspærrede som statsligt fuglereservat. Der er offentlig adgang via Fjordstien, som passerer tværs gennem reservatet over en dæmningen. Her er også det ene af 2 fugletårne placeret.

Bådhuset ved dæmningen Foto: Naturstyrelsen

Sølvhejre Foto: Dennis Olsen

Skestork Foto: Knud Erik Strange

I kommunens naturkvalitetsplan er vegetationen på områdets 15 enge (10 øst for vigen op mod skrænten, 3 vest for vigen og 2 ved Slettemose) fremhævet således:

Den ene af de to græssede enge, der er vurderet til at være i god naturtilstand rummer en meget spændende vegetation med bl.a. Tormentil, Djævelsbid, Vandnavle, Tandbælg, Blåtop, Mangeblomstret Frytle, Hirse-Star, Hare-Star og Stjerne-Star. Denne vegetation er karakteristisk for naturtype 6410 - Tidvis våd eng på næringsfattig bund. På vestsiden af Hov Vig ligger en mindre, tilsvarende eng med en lignende fin næringsfattig vegetation, der dog stedvist er stærkt påvirket af afføring fra en skarv-koloni.

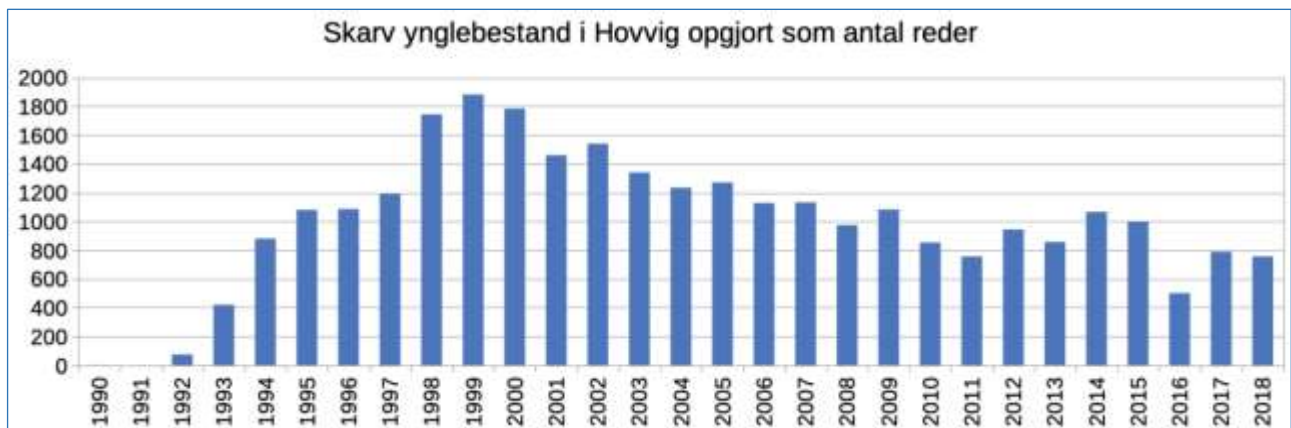

Flere af de græssede enge rummer i øvrigt værdifuld og karakteristisk vegetation med bl.a. store bestande af Maj-Gøgeurt. Plettet Gøgeurt, der blot har få voksesteder i kommunen, er registreret på en af engene.

Engene i dette område er desuden levested for spidssnudet frø, der er registreret flere steder på eller nær engene. Området er rigt på rødlistede, fredede og bilagsarter, som dog ikke er specifikt knyttet til engene.

Rapporten angiver tilgroning på de ugræssede enge som en potentiel trussel. Dræning og afvanding er ikke en direkte trussel, men på to enge ses afvandings effekt på vegetationen (s33).

Skarv-kolonien er en af Danmarks største. Rørvig Fuglestation har i mange år registreret forekomsten, som viser at den toppede i 1999 med over 1800 reder, men nu er faldet til 786 reder. Skarven har bredt sig til mange steder på Rørvig-halvøen. Den øde fisk og ødelægger træerne, men dens guano har ikke ødelagt vandkvaliteten i vigen.

Skarv-kolonien Foto: Troels Brandt

Udsigten nydes fra Mårbjerg

Nakke Skov

På begge sider af vigen ligger skov. Midt på Nakke ligger den i 1994-1997 nyplantede statsskov, Nakke Skov, med sognets højeste punkt, Mårbjerg, i det nuværende sydlige skovbryn. På sydsiden henligger skråningerne som afgræsset overdrev, så udsigten over fjordlandskabet stadig kan nydes fra udflugtspunktet på toppen. Skoven består hovedsageligt af løvtræer i modsætning til områderne ved Kattegat. Det er selvsagt vigtigt at den storslåede udsigt fra Mårbjerg ikke fremover forstyrres af træernes opvækst.

Slettemose

Mellem og syd for Nakke Skov og Hovvig har Naturstyrelsen tilbage fra 1995 opkøbt store arealer ved Slettemose, som bl.a. har et for Sjælland usædvanligt stor enebærkrat ned mod Hovvigområdet.

Herefter forberedte og påbegyndte Naturstyrelsen et større naturgenopretningsprojekt. Landbrugsarealer blev omlagt til vedvarende græsarealer. I den forbindelse blev bævreasp som voksede under store egetræer udtyndet eller fjernet, idet de havde vokset sig for store til at kreaturerne kunne rydde dem. Også områder med tilvoksning af birk, eg og selv enebær blev udtyndet. Herved skabtes lysåbne arealer og overdrev for græsning. Det meste af Slettemose henligger nu som afgræsset overdrev med gang- og ridestier. Yderligere er arealer med tilplantede graner fritlagte gennem fældning og fjernelse af granerne. For at undgå nærings-tilførsel samledes det fældede i stak, og blev tørret, fliset og herefter brugt som energi i fjernvarmeværker.

Slettemose 1995 før overtagelse

Slettemose 2018 – bemærk Møllebækken og vådområderne

Tværs hen over området har man fjernet drænrør og ved stedvis opgravning genetableret den gamle Møllebæk, som udleder vand helt oppe fra Nakke Skov-området. Hermed er der skabt en række nye vådområder og kær omkring den 1,9 km lange bæk. I 1999 anskaffede Naturstyrelsen yderligere 7 ha NØ for Slettemose op mod Nakke Skov. Naturgenopretningsprojektet blev gennemført i etaper helt frem til 2011.

Artsdiversiteten er forøget betydeligt, bl.a. med et rigere fugleliv, frøer og tudser. Projektet er en stor gevinst for hele Rørvig- og Nakkeområdet med denne tilførsel af nye betydelige naturværdier.

Rydning af bævreasp i 2011 Foto: Naturstyrelsen

Enebær i Slettemose set ud mod dæmningen ved Hov Vig

Slettemose set fra udsigtspunktet øst for Slethøjgård

Fremtidig indsats:

Foreningen vil medvirke til og støtte, at Slettemose og sydskråningerne ved Nakke Skov vedligeholdes som åbent overdrev ved afgræsning.

Rosa rugosa skal holdes nede ved stien langs kysten.

Udsigten fra Mårbjerg skal til stadighed og især fremover beskyttes med rydning af udsigtsgenerende træer.

III ANDRE OMRÅDER

Nakkes og Nørrevangs åbne landskab

Sommerhusbeboerne og turisterne tiltrækkes i særlig grad af landområderne, kysterne, naturen og de rekreative muligheder. En yderligere begrundelse for at beskytte landzoneområderne er, at Rørvig ikke har det store bagland, som andre sommerhusområder har.

Overgangen mellem by og land må fastholdes ved Søndervang og Rørvig Mølle, ved Nørrevang og omkring Nakke By. Hvis Rørvig skal bevare sin tiltrækningskraft som turistmagnet, må området anses for udbygget. En eventuel yderligere ekspansion af by- og sommerhuszone i Odsherred Kommune må placeres længere vest eller syd på i Odsherred, hvor pladsen og infrastrukturen er mere velegnet hertil.

På Nørrevang og især på Nakke er der stadig agerbrug drevet af ganske få landmænd, Begge steder er der et typisk bakket dansk kulturlandskab med smukke udsigter over fjorden.

Nakkes landskab set fra Mårbjerg

Det sydlige Nakke

Foto: Ingrid Brandt

Resterne af det traditionelle kulturlandskab og de åbne udsigter over fjorden bør bevares. Herved kan publikum også spredes over et større område for at mindske nedslidningen på de mest populære steder.

Rørvig By og Land har tilbage i 1930'erne foranlediget en udsigtsfredning af det åbne landbrugsareal ud mod Isefjorden syd for Rørvig ned til Sognegården. Fredningen er senere suppleret med foreningens frivillige fredning af landbrugsarealet omkring Rørvig Mølle og den af foreningen foranledigede private fredning af landbrugsarealerne ud til Isefjorden ved Nakke. Herved er der skabt en sammenhængende beskyttelse af de åbne landområder fra Rørvig til Nakke.

Men udsigtsfredningen ved Søndervang kræver fortsat bevågenhed. Rensningsanlægget og grenpladsen er etableret og lever fortsat med en dispensation fra denne udsigtsfredning. Rørvigs beboere har god brug af grenpladsen, men det må tilstræbes, at anlægget i mindst mulig grad hæmmer og hindrer udsigten. Det er uklart, hvorledes en kommende kloakering af sommerhusområderne vil påvirke rensningsanlæggets fremtidige udformning, men det er ikke ideelt placeret i forhold til områdets betydelige natur- og landskabsværdier. Hertil kommer at udsigtsfredningen på det sydlige Søndervang ikke altid overholdes.

På landevejen, som byder på en rundtur ud over hele Nakkehalvøen, er der kun lokal trafik, så vejen både kan benyttes af gående og cyklister. Herfra er der stadig mange steder en storslået udsigt over Isefjorden og Hovvig. På østsiden er der flere steder gennemført frivillige fredninger af udsigt (12) og mod sommerhusudstyknings (15), men udsigterne er stadig ikke sikret tilstrækkeligt, og dele af området er skæmmet af juletræsbeplantninger, hvor især sektionerne med pyntegrønt ikke ligefrem appellerer til det æstetiske. Nogle steder er der juletræsplantager, hvor en del af træerne nu er mere end 5 m høje, så udsigten forsvinder.

RVBL er tilhænger af skovrejsning generelt, men de offentlige ressourcer til træplantning bør anvendes andre steder, hvor der ikke er så meget skov som i Rørvig Sogn - og slet ikke på bekostning af værdifulde landskabelige udsigter.

Endvidere vil foreningen undersøge mulighederne for frivillig etablering af vildtstriber i agerlandet med henblik på at fremme biodiversiteten i det åbne land. Vildtstriber skaber fødegrundlag for både insekter og fugle samt hjortevildt og harer. Vildtstriber på private jorder tænkes *ikke* at skulle indgå i områdets stisystemer, men er forbeholdt som levested for insekter, fugle og vildt. Adgang for mennesker vil modvirke vildtstribernes formål.

Etablering af vildtstriber vil ikke have negativ økonomisk konsekvens for landbrugets udøvere men vurderes af nogle som en attraktiv indtægtskilde i form af jagtudlejning. Vildtstriber i agerlandet kan med fordel tænkes ind i en sammenhæng med de naturområder, som foreningen anbefaler sommerhusejere at etablere.

Nærmere information kan fås her: <http://naturogvildtpleje.dk/vildtstriber.html>

Der bør tilrettelægges en pleje af grøftekanterne, som i videst muligt omfang tilgodeser deres afvekslende flora. Det er et spørgsmål, som har givet anledning til mange diskussioner i kommunen, og der har i tidens løb fra mange af vores medlemmer været påpeget, hvorledes blomsterfloraen fra grøfte- og vejkanterne er forringet, ja nærmest forsvundet, i forhold til blot et par årtier siden. Grøftekanterne kan være med til spredning af arterne. På billedeksemplet fra Nakke ses den positive effekt, hvis kommunens slåmaskine ikke når helt ind til marken.

Fremtidig indsats:

Landzoneområderne må ikke reduceres eller ødelægges yderligere.

Overgangen mellem by og land må fastholdes ved Søndervang og Rørvig Mølle, ved Nørrevang og omkring Nakke By.

Resterne af det traditionelle kulturlandskab og de åbne udsigter over fjorden bør bevares.

Foreningen vil støtte, at skovrejsning begrænses på alle områder, som ikke allerede er skov.

Foreningen vil støtte fjernelse af juletræsplantager og søge at påvirke til gennemførelse af straksmyndighedsindgreb, når reglerne overskrides.

Foreningen vil arbejde for at udsigtsfredningen på Søndervang overholdes.

Foreningen vil støtte frivillig etablering af vildtstriber i agerlandet, som skaber fødegrundlag for insekter, fugle, hjortevildt og harer og grundlag for forøgelse af artsdiversitet, og vil støtte at disse tænkes sammen med naturområder i sommerhusområderne.

Foreningen vil arbejde for at undersøge, hvorledes blomsterfloraen i vej- og grøftekanter kan genetableres

Sommerhusområder

Hvis området skal bevare sit præg, er det vigtigt, at den enkelte grundejer forvalter sit areal med omtanke. I nogle områder forefindes servitutter om, at grundene skal henligge som naturgrunde, men lignende krav mangler i mange områder. Af og til ser man desværre i forbindelse med ejerskifte, at alle træer på en grund ryddes, der planeres og sås græsplæne over det hele. Det hele skal ikke være et vildnis, men giv naturen plads langs kanterne på din grund. Du bliver belønnet med mange fine oplevelser og naboerne sætter formodentlig også pris på det. Vores område kan bære de mange sommerhuse, fordi det enkelte hus ligger godt gemt væk mellem grundens mange træer.

Rørvigområdets særkende er hav- og fjordkysterne, som er populære hos alle besøgende og fastboende. Det er derfor væsentligt, at de sommerhusområder, som efter tidligere regler har kunnet lægges nær kysten, fremtræder sådan, at bebyggelsen påvirker naturen mindst muligt.

Tidligere kraftige reaktioner på sommerhusbyggerier ud til kysten ved Korshage og Skansehage har vist behovet for en opstramning af reglerne for byggeri og anlæg ud til kysten via lokalplaner. RVBL har sammen med Danmarks Naturfredningsforening for en del år siden foreslået nogle generelle retningslinjer vedrørende grunde langs kysten.

Der skal være særlige regler for ejendomme, der ligger op til kyst- og andre naturområder, så bebyggelsen påvirker naturen mindst muligt, både visuelt og miljømæssigt i øvrigt. Der skal snarest udarbejdes lokalplaner for alle sommerhusområder langs kysten, og der skal foretages opstramminger både i planer og praksis, så man undgår utilsigtede byggerier. I det omfang politikerne ikke mener, at de generelle regler og formålsparagraffer i lokalplanerne er klare nok til at blive taget i anvendelse, må reglerne skærpes yderligere.

Sommerhusområderne bagved kysterne har efterhånden fået karakter af skov. Sommerhusområdernes skovlignende karakter udgør sammen med statsskovene over halvdelen af Rørvighalvøens arealer - hvortil kommer landområder, som er lukkede af tilgroning, skovhegn og høje juletræsplantager. Det er derfor væsentligt, at man bevarer de sidste åbne områder på Nørrevang, Nakke og langs kysterne.

Det tidligere Nykøbing-Rørvig Byråd indsatte i november 2005 i Kommuneplanens "Rammer for lokalplaners indhold" følgende bestemmelser:

"Landskabelige kvaliteter og værdifuld vegetation skal søges bevaret. ... Hensynet til de landskabelige kvaliteter gælder i særlig grad de ejendomme, der grænser op til kysten og dens åbne bagland eller til de fredede områder, hvor bevoksningens og terrænets karakter ud mod naturområderne skal bevares. På disse ejendomme gælder tillige, at der ved alt byggeri skal anvendes mørke naturfarver og så vidt muligt ureflekterende materialer."

Disse retningslinjer bør hurtigst muligt indarbejdes i lokalplanerne.

Størstedelen af Rørvigs sommerhusområder er omfattet af 5 lokalplaner, som blev etableret i perioden 1982-1998:

Lokalplan 18 fra 1982 for Rørvigs gamle sommerhusområde, "Vængerne"

Lokalplan 24 fra 1984 for sommerhusområdet ved Skansehage

Lokalplan 27 fra 1985 for sommerhusområde ved Nakkehage

Lokalplan 58 fra 1995 for sommerhusområdet på Korshage

Lokalplan 64 fra 1998 for sommerhusområde ved Hyldegårdsskrænten ved Dybesø,

Der bør være lokalplaner for alle sommerhusområder. Der mangler således lokalplaner for følgende 6 områder, som muligvis kan slås sammen til 2-3 områder:

*Nakke Lyng Nord: Hele sommerhusområdet nord for Rørvigvej ud til plantagen og Telegrafvej.

*Nakke Lyng Syd: Hele sommerhusområdet syd for Rørvigvej ud til Hov Vig.

*Rørvig Nord: Fra Nakke Kirkevej til Højsandet, mellem Lokalplan 18 og Rørvig.

*Flyndersøområdet: Området mellem Dybesø og Flyndersø nord for Lokalplan 64 og øst for denne plan langs Flyndersøvej til Korshage.

*Højsand Øst: Området på østsiden af Højsandet nord for Nørrevangsvej og ud til Dybesø.

*Skansehage Syd. Området fra Skansebugten

Lokalplanområder i Rørvig og Nakke området med markering af områder som mangler

Den tidligere Nykøbing-Rørvig Kommune har tilbage i 2005 udarbejdet en udmærket plejevejledning for sommerhusgrunde, som stadig er tilgængelig på hjemmesiden for Odsherred Kommune:
http://www.odsherred.dk/sites/default/files/PDF/naturplejefolder_2005.pdf

Foreningen vil med oplysningsarbejde arbejde for, at der på de enkelte sommerhusgrunde helst undgås havelignende arealer, og hvis sådanne alligevel skabes, da i meget begrænset omfang og nær huset, således at den overvejende del henligger som natur områder med henblik på at øge biodiversiteten under sommerhusområdernes skovlignende karakter.

Sådanne områder kan med fordel for dyrelivet indtænkes i sammenhæng med de foreslåede vildtstriber i agerlandet (beskrevet under afsnittet om det åbne land) og danne et sammenhængende habitat for områdets dyreliv: insekter, fugle samt vildt som hjorte, harer, ræv og grævling.

Sommerhusområderne henligger i høj grad som nåle- eller blandingskov, der en del steder trænger til udtynding. Udtynding bør foretages selektivt og gradvist, men desværre ser vi flere ældre sommerhusgrunde udsat for massiv rydning, typisk efter ejerskifte. En del af grundene er relativt store, så sommerhusområderne kan være væsentlige naturområder i sig selv. Ved Korshage og Skansehage har man bevaret nogle af de lyngområder, som i sin tid prægede det meste af Rørvig.

Mange af Rørvighalvøens sommerhuse er mindre huse fra mellemkrigstiden og fra udstykningsbølgerne i 1950'erne og 1960'erne. I og med at Rørvigs sommerhusområder fortsat har stor attraktion og muligvis er blevet endnu mere attraktivt, tiltrækkes købedygtige yngre ejere, som ofte foretrækker mere komfort og større sommerhuse. Derfor vil vi se en forøget aktivitet med nedrivning af gamle sommerhuse og opførelse af nye større huse. Ved visse byggerier har dette medført en massiv forandring af områdets karakter.

Den nye regel om mulighed for helårsbeboelse af sommerhuse efter blot 1 års ejerskab vil muligvis betyde en forøgelse i antallet af ældre helårsbeboere i sommerhusområderne i Rørvig.

Disse to forhold betyder, at sommerhusområderne vil kunne ændre karakter. Sommerhusmiljøet vil komme under pres med krav til for eksempel belægnings på vejstier og i indkørsler, hegn, lys, nedlægning af infrastrukturanlæg som fiberoptiske kabler og kloaker, øget servicering i form af for eksempel affaldshåndtering, hjemmehjælp med krav til fremkommelighed osv.

Her vil der opstå en udfordring i at få forståelse for, at det er muligt at hæve standarden på husene uden samtidig at fjerne det attraktive indtryk af ”huset i skoven” eller ”huset i lysningen”. Der ligger en stor udfordring i at få de større nybyggerier indpasset og i at få de nytilkomne ejeres fornemmelser og respekt for stedets særpræg bygget op. Det skal via lokalplaner og vejledning sikres, at grundene bevarer deres naturpræg og ikke udvikler sig til små parcelhushaver, og der bør være lokalplaner for alle sommerhusområder.

De kulturhistoriske særpræg skal således bevares. Dette medfører, at naturen og de kulturhistoriske værdier ikke må skæmmes af bygninger, by- og sommerhusområder, og at bygningsændringer i bymiljøet skal foretages nænsomt.

De mere detaljerede retningslinjer vil kunne opdeles efter lokalplanlægningens afgrænsninger for land-, by- og sommerhuszoner. Byzone og sommerhusområder udgør ca. halvdelen af den gamle Nykøbing-Rørvig Kommunes arealer.

Sommerhusområder: Hegn, skel og kvasbunker

Markering af skel er ikke i overensstemmelse med det billede de fleste af ønsker af sommerhusområderne i Rørvig: "det lille hus i skoven". Gå blot nogle ture i sommerhusområderne - de mest attraktive er uden tvivl dem, hvor de enkelte huse ligger lidt gemt og grænserne mellem de enkelte grunde ikke er direkte synlige i landskabet eller i skoven.

Et af de gamle sommerhusområders attraktive særpræg er således, at der ofte ikke er hegnet mellem grundene. Det er en tradition som vi bør værne om. Det er tilmed et forhold som er reguleret i mange lokalplaner.

I lokalplan 18 fra 1982 for Rørvigs gamle sommerhusområde, "Vængerne" lyder paragraf 8.1: "*Hegn i skel må kun etableres som levende hegn på en sådan måde at de naturligt indgår i den eksisterende naturlige beplantning.*"

I lokalplan 24 fra 1984 for sommerhusområdet ved Skansehage, fulgte man denne praksis med en mindre afvigelse nær bebyggelse. Her lyder paragraf 8.1: "*Hegn må kun etableres som levende hegn på en sådan måde, at de naturligt indgår i den eksisterende naturlige beplantning. Hegn i umiddelbar tilknytning til bebyggelsen kan dog udføres som kunstige hegn*".

I lokalplan 27 fra 1985 for sommerhusområde ved Nakkehage, er paragraf 8.1 en ordret gentagelse af paragraffen for Skansehage-området.

I lokalplan 58 fra 1995 for sommerhusområdet på Korshage gik man endnu videre og forbød al markering af skel. Paragraf 8.1. lyder: "*Der må ikke anbringes levende eller kunstige hegn, bortset fra læhegn i umiddelbar tilknytning til bebyggelsen.*"

I lokalplan 64 fra 1998 for sommerhusområde ved Hyldegårdsskrænten ved Dybesø, lyder paragraf 7.1: "*Hegn må kun etableres som levende hegn således, at de naturligt indgår i den eksisterende bevoksning, og at områdets karakter ikke ændres. ... Egentligt læhegn tillades kun i umiddelbar tilknytning til bygningerne, ikke i skel til nabo*"

Alligevel må vi konstatere, at disse regler ikke altid overholdes. Vi ser desværre eksempler på at der anbringes ret markante hegn i disse lokalplanregulerede områder.

Forvaltningen i Odsherred Kommune har ikke udvist initiativ til at overse overholdelsen af disse regler, typisk heller ikke når den af borgerne gøres opmærksom på det. Andre kommuner som Halsnæs Kommune er derimod meget aktive med at håndhæve reglerne og går aktivt ind og påbyder ændringer for borgerne ved overtrædelser. Det fremgår også af hjemmesiden på Halsnæs kommune, at man gør borgerne udtrykkeligt opmærksomme på, at de skal overholde lokalplanerne. Vi kunne godt ønske os at Odsherred Kommune fulgte sådanne eksempler og gik mere målrettet på at områderne håndhæver det præg, som de er tiltænkt og lovgivet for.

Mange sommerhusejere samler deres afklippede grene i bunker. En del bunker fjernes med jævne mellemrum af sommerhusejerne selv eller af en vognmand, men mange laver små volde af kvas, som placeres som markering af et skel.

Disse bunker er yderst brandfarlige. Kvasbunker er i tørre somre en krudttønde og i tilfælde af brand vil ilden sprede sig lynhurtigt i området via kvasbunkerne, der vil virke som en lunte til naboejendomme. Danmark har, bortset fra 2013, siden år 2000 været inde i en stime af meget nedbørs rige somre, som alle har været vådere end klimanormalens 188 millimeter. Det kan være en medvirkende årsag til, at problemet er blevet negligeret. Flere af os husker dog de meget tørre somre i midten af 1990'erne, og hvis disse somre kommer tilbage, er brandrisikoen med de mange kvasbunker flerdoblet i sommerhusområderne. Bunkerne er også usikre og nogle gange stikker de endog ud over veje og stier, så de er til gene især for gående og cyklister.

Og ikke alene er det brandfarligt og skæmmende, det er også i alle lokalplanerne for Rørvig-halvøen direkte forbudt:

I lokalplan 18 for ”Vængerne” lyder paragraf 8.4: ”*Varig anbringelse af kvasbunker eller andet brændbart materiale må ikke finde sted*”

I lokalplan 24 for sommerhusområdet ved Skansehage og i lokalplan 27 for Nakkehage er paragraf 8.2. en ordret gentagelse heraf.

I lokalplan 58 for sommerhusområdet på Korshage lyder paragraf 8.3: ”*Varig anbringelse af kvasbunker o. lign. må ikke finde sted*”

I lokalplan 64 for Hyldegårdsskrænten ved Dybesø er paragraf 8.2 en ordret gentagelse heraf.

Det er en god idé at drøfte emnet i Rørvigs vejlaug og grundejerforeninger, hvor man eventuelt kan blive enige om fælles bortkørsel af grenaffald og måske aftale nogle retningslinjer for håndtering af grenaffald.

Hvis man ikke vil køre kvaset væk, bør man lade det ligge der, hvor det lander - det vil blive nedbrudt af de naturlige processer og dermed gavne mange forskellige smådyr. Større mængder kvas som fremkommer ved f.eks. fældning af nåletræer eller anden oprydning på grunden bør bortskaffes - det er nemt at komme af med på grenpladsen – ikke kun for ens egen skyld, men også af hensyn til naboer og andre beboere i kvarteret.

Byzone

Nakke er en helt unik landsby i dansk sammenhæng. Meget få landsbyer i Danmark kan som Nakke opvise en autentisk ældre landsbybebyggelse næsten uden moderne huse, og med en meget fin afgrænsning til de omliggende naturarealer. Dette særpræg skal der værnes om.

Rørvig har et sådant landsbymiljø alene i den gamle bydel i byens sydvestlige ende. Det tidligere fiskerleje i Rørvig er kraftigt udbygget i de øvrige områder af byen. Selv om udviklingen ved Rørvig Havn går hurtigt, finder man stadig den fredede Lodsoldermandsgård, hvor kunstnere som Steffens, Kyhn, Mols, Drachmann og mange flere skabte den tradition, som trak de første turister til Rørvigs særprægede natur.

Disse miljøer er stadig meget væsentlige for oplevelsen af Rørvig, uanset om man er turist, sommerhusbeboer eller fastboende.

Lokalplanlægningen tager hensyn til disse bevaringsværdige miljøer i Lokalplan 2011-36 for Rørvigs Byområde. Beskyttelsen gælder især for område A (det gamle byområde omkring Østergade, Vestergade og Strædet), men også område B (kystområdet mellem byen og havnen, området bag havnen samt området ved Vandværksvej vest for det gamle Rørvig byområde) og til dels område E (senere udbyggede områder omkring Rørvigvej og Dybesøvej), samt i Nakke Landsbys Lokalplan 84.

Rørvig Havn er opstået ved Isefjordens toldsted fra 1600-tallet, som siden blev lodsernes base. Lodsoldermandsgården er fredet. Også haven og bevoksningen omkring gården, som var det eneste sted med større træer for 150 år siden, er sikret ved en frivillig fredning, som dog ikke er overholdt fuldt ud. Lodsoldermandsgården har tidligere i en årrække været restauration og pensionat. Ejendommen kunne eventuelt anvendes til offentlige formål og foreningen har støttet initiativer til erhvervelse af ejendommen til flere forskellige formål.

Hovedparten af den øvrige bebyggelse i Rørvig ligger i afsnit B. Her har overtrædelser af lokalplanen og dispensationer medført en uheldig udvikling, som kræver opstramninger. For den del af området, som ligger langs Toldbodvej og kysten, bør lokalplanen strammes, da det er en del af turistområdet og fjordlandskabet. Særligt tilladelsen til tæt-lav bebyggelse med meget store boliger bør revurderes, ligesom der bør fastlægges klarere regler for byggeskik ved udnyttet tagetage.

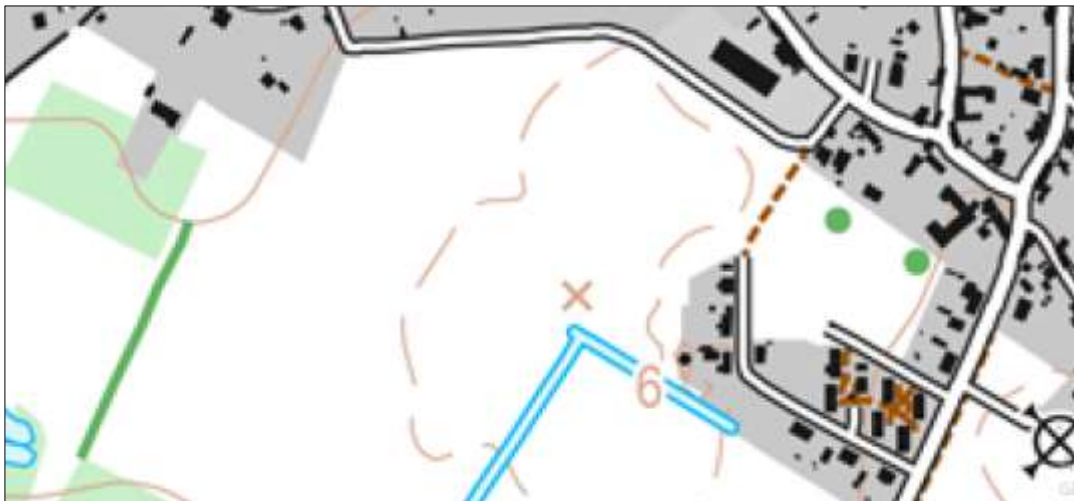
Landsbyerne var en integreret del af kulturlandskabet. Grænsefladen mellem byerne og naturområderne har derfor væsentlig interesse.

Bygrænsen ved Rørvig Mølle og Nørrevang bør fastholdes, så byen ikke successivt udvikler sig med nybyggerkvarterer og jordbrugspareller med spredt skurbyggeri. Kommuneplanen fastlægger at udvikling af Rørvig skal ske ved "huludfyldning" inden for den eksisterende bygrænse. Princippet om at holde udviklingen indenfor byzonegrænsen er en grundregel som absolut ikke bør fraviges. Der er ikke begrundelse for at oprette jordbrugspareller i Rørvig Sogn, og ideen om jordbrugspareller giver en risiko for at skellet mellem by og land udviskes med en vis "små-urbanisering" af landområdet op mod byområdet.

Rørvig Mølle ligger på Søndervang i tilknytning til den gamle bydel omkring den rørlagte bæk igennem byen. Møllen ejes af RVBL, som i 1997 også opkøbte den omkringliggende mark.

På marken er nu tinglyst en frivillig fredning, da møllen ligger med udsigt over fjordlandskabet. Desværre har den tidligere Nykøbing-Rørvig Kommune solgt Møllegårdens område vest for møllen til nybyggeri. Den oprindelige lokalplan 72 fra 2001 for Søndervang, som omfatter inddragelse af ca. 7 ha landbrugsjord overfor møllen til byzone og udstykning, er aldrig blevet nogen succes. Effekten er indtil videre blevet en randbebyggelse langs Søndervangsvej. Årsagen var ret indlysende, idet kommunen anlagde lokalplanområdet og byplaninddragelsen ovenpå et gammelt søområde.

Man burde tage konsekvensen i dag og få området rehabiliteret. Vi opfordrer derfor til at foranstalte anlæggelsen af en sø ud for kommunens vandværk, mindre end den sø som var der op til slutningen af 1700-tallet. Omkring søen kunne etableres en rekreativ "byfælle". Det ville gøre jordarealerne på vestsiden mere attraktive for en omend mindre bebyggelse, næsten 18 år senere end den gamle lokalplan. Og det er gjort succesfuldt med Højby Sø og Nygård Sø, som er langt større projekter. Her er skabt ny natur.

Også grenpladsen syd for møllen er problematisk. Det landområde, som møllen tidligere var omgivet af, er nu allerede blevet urbaniseret og er i nogen grad truet af en rodet disponering.

IV GENERELLE TILTAG

Sammenhængende stinet

Fjordstien er blevet en stor succes for gående og især cyklister. Da der ikke er gennemfartstrafik, er Rørvig Sogn et ideelt område for cykelturisme. Disse adgangsmuligheder for publikum kan udnyttes yderligere – især på Nakke.

Generelt er der god adgang for publikum med parkeringspladser ved naturområderne og med mange trampestier på Rørvigs magre jorde. På det mere frugtbare Nakke har det været mere sparsomt med publikumsadgangen, men Fjordstien og Naturstyrelsens indsats omkring Slettemose-arealerne har vendt interessen mod de nye muligheder.

Gang- og cykelstier skal i videst muligt omfang kobles sammen i et sammenhængende stinet, som omfatter hele Rørvighalvøen. Der skal også være muligheder for ridning, men det skal i den forbindelse sikres, at hestene ikke ødelægger cyklisternes muligheder eller skaber konflikter med gående.

Formidling af naturoplevelser: Foreningens stikort og bænke

RVBL ønsker at understøtte fastboende og gæsters fornøjelse ved at færdes i naturen. Foreningen har udarbejdet og udgivet et detaljeret stikort i 2017. Stikortet illustrerer offentligt tilgængelige veje, gang- og cykelstier, parkeringspladser, toiletter, afstande, højder og meget mere.

Foreningen har gennemført sit arbejde med etablering af egetræsbænke langs stier og på udsigtspunkter. I 2016 blev opsat 8 bænke, og i 2017 er der opsat yderligere 10 bænke. Alle bænke er udført af Naturstyrelsen Nordjylland og er opsat i samarbejde med Naturstyrelsen Vestsjælland og Odsherred Kommune. Der er indhentet de fornødne tilladelser med Fredningsmyndigheder og private lodsejere.

Foreningen forventer at kort og bænke vil bidrage til muligheden for flere naturoplevelser i det pragtfulde område og muligvis invitere til en større spredning af brugernes færden.

Støj, lugt og lysforurening

Oplevelsen af naturens stilhed og ro med plads til fordybelse samt oplevelsen af den mørke nattehimmel er i vores moderne samfund efterhånden en udbredt mangelvare, som efterspørges af stadigt flere mennesker som modvægt til en fortravlet hverdag i byerne.

Rørvighalvøens landområder har med dens unikke natur muligheder for at tilbyde disse værdier og genopbygge brandet som en turistattraktion med denne natur som en af sine væsentligste værdier.

Erhvervsvirksomheder, foreninger og private bør derfor aktivt motiveres til at respektere landområdernes særpræg, således at der ved disses aktiviteter vises betydelige hensyn i forhold til støj- og lugtgener samt uhensigtsmæssig lysforurening, der kan påvirke oplevelserne i vores landområder negativt.

I det åbne land bør egentlig industrivirksomhed begrænses, og i byområder bør der fastlægges klare grænser for caféer, restauranter og lignende turistmæssige aktiviteterets støj- og lugtgener.

Dark Sky faciliteter

Inspireret af certificeringen af to lokaliteter på Møn under International Dark Sky Association anbefaler foreningen, at det undersøges om Rørvighalvøen kan komme i betragtning som Dark Sky Park. Rørvigs beliggenhed på en halvø og langt fra større byer gør, at oplevelsen af naturens underfulde mørke kan gøres til en oplevelse i sig selv. Af kortlægning af nattemørke fremgår det at Rørvig-halvøens nordvestlige side

frembyder særlige forudsætninger for at mørket kan opleves, idet dette område er afskærmet fra påvirkningen fra lys i Nykøbing Sj. og Hundested.

Foreningen har arrangeret Dark-Sky aftener med Brorfelde Observatorium i sommerperioden, men nattehimmels stjernerbilleder kommer særligt frem udenfor turistsæsonen.

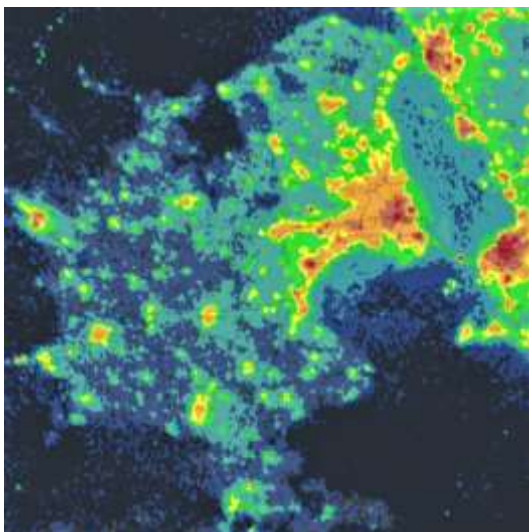
Tiltag som forbedrer oplevelsen af mørket undersøges, f.eks. nedadvendt lavtsiddende belysning

Det undersøges om særlige lokaliteter i Rørvig kan gøres egnede til natteoplevelser og hvilke tiltag som kan fremme sådanne oplevelser på disse steder.

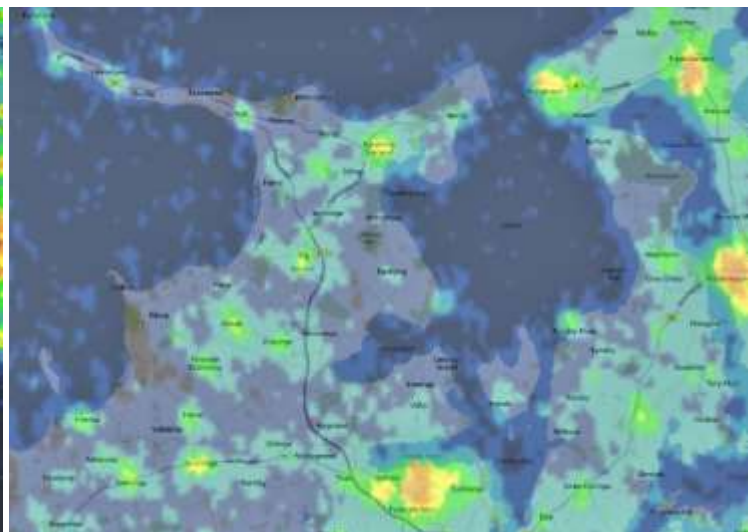
Følgende oversigt over udvalgte målinger giver en god idé om hvor markant mørket i Rørvig er i forhold til andre steder. Målingen af lyset sker fra satellitter drevet af USA's National Oceanic and Atmospheric Administration, NOAA, med infrarød måling, Visible Infrared Imaging Radiometer Suite, VIIRS, og opgives som radiansen i Watt per areal per steradian (sr, rumvinklen):

Hesselø	$0,14 \cdot 10^{-9} \text{W/cm}^2/\text{sr}$	Tycho Brahes Observatorium, Hven	$1,41 \cdot 10^{-9} \text{W/cm}^2/\text{sr}$
Fanefjord Skov, Møn	$0,20 \cdot 10^{-9} \text{W/cm}^2/\text{sr}$	Nykøbing Sjø bymidte	$4,34 \cdot 10^{-9} \text{W/cm}^2/\text{sr}$
Sonnerup Skov vest for Klint	$0,23 \cdot 10^{-9} \text{W/cm}^2/\text{sr}$	Holbæk bymidte	$10,40 \cdot 10^{-9} \text{W/cm}^2/\text{sr}$
Rørvigs Kattegatkyst vest for Dybesø	$0,24 \cdot 10^{-9} \text{W/cm}^2/\text{sr}$	Amaliehaven, København	$22,02 \cdot 10^{-9} \text{W/cm}^2/\text{sr}$
Skansehage, pynten	$0,31 \cdot 10^{-9} \text{W/cm}^2/\text{sr}$	Rådhuspladsen, København	$73,28 \cdot 10^{-9} \text{W/cm}^2/\text{sr}$
Dybesø østside	$0,33 \cdot 10^{-9} \text{W/cm}^2/\text{sr}$	London Bridge	$211,68 \cdot 10^{-9} \text{W/cm}^2/\text{sr}$
Brorfelde Observatorium	$0,35 \cdot 10^{-9} \text{W/cm}^2/\text{sr}$	Times Square, New York	$357,87 \cdot 10^{-9} \text{W/cm}^2/\text{sr}$
Rørvig bymidte	$1,10 \cdot 10^{-9} \text{W/cm}^2/\text{sr}$	Kilde: https://www.lightpollutionmap.info	

Se mere om Dark Sky fænomenet på www.darksky-moen.dk og <http://darksky.org/>

VIIRS 2019 – 74% transparency to map

VIIRS 2019 – 44% transparency to map

Stillezoner

I lighed med andre kommuners tiltag for, at beskytte miljøet mod støjforurening anbefaler foreningen, at det undersøges, om tiltag i lighed med Silkeborg Kommunes stillezoner kunne være et middel til at forstærke naturoplevelserne på Rørvighalvøen.

Uddybende information om fænomenet stillezoner kan læses på <http://silkeborgkommune.dk/Borger/Natur>

Kystbeskyttelse i Isefjorden

Bodil-stormen i december 2013 gav anledning til fornyede overvejelser og tiltag til kystbeskyttelse overalt i Danmark. I Rørvig gav det anledning til overvejelser om forøget kystsikring ved Kattegat såvel som ved Rørvig By. Et projekt til opførelse af et dige på søsiden af Isefjordsstien ved Rørvig By efter initiativ fra en gruppe af lodsejere blev i oktober 2016 opgivet af Odsherred Kommune efter modstand fra et flertal af lodsejere, hvor

også RVBL udtrykte betænkelighed ud fra hensyn til den fredede strandeng og naturoplevelsen for de mange passerende på Isefjordsstien.

Herefter er det udarbejdet godt 9 private kystsikringsforanstaltninger på egen grund på landsiden af Isefjordsstien. Langt de fleste af anlæggene er udført således at de efter bevoksning vil forblive diskrete, et par anlæg vil dog forblive meget synlige fremover.

Men stormen har også givet anledning til genoplivning af tidligere ideer om dæmninger over Isefjorden til beskyttelse mod en kommende stigende vandstand. Således har Initiativgruppen Greater Copenhagen Green Connect (GC2) bestående af en række private institutter (bl.a. MT Højgård og arkitektfirmaet Hasløv & Kjærsgaard som lavede planen for Rørvig Havn) i 2016 foreslået en sluseløsning til at dæmme op for stormflod og oversvømmelser, der i flere omgange har truet byområder og ejendomme ved Roskilde Fjord og Isefjord. GC2 peger på en slusedæmning mellem Hundested og Rørvig i kombination med en bro for både at sikre mod oversvømmelser ved fjordene og skabe en fast trafikforbindelse. Prisen er foreløbigt anslået til ca. 2 mia. kroner. (Se www.gc2.dk). Det særlige ved denne gruppe er at en integreret del af projektet er med dæmningen og broen at skabe en trafikforbindelse mellem Nordsjælland og Vestsjælland via Rørvig.

Et andet forslag kommer lektor i nationaløkonomi ved Københavns Universitet Mogens Nørgaard Nielsen bosat i Frederiksværk, som i stort opsatte artikler og læserbreve i begyndelsen af 2019 har anbefalet en såkaldt slusebro til bil- og togtrafik med sluser under broen. Sluseportene er udformet som halvcyllindre mellem bropillerne, og drejes op fra bunden ved højvande, men er ellers åbne. Netop trafikken er det økonomiske fundament som skal gøre projektet rentabelt.

Disse projekter, som omfatter omdannelse af Rørvig til en gennemfartsby for vej- og endda togtrafik henover Skansehage, er naturligvis et dødsstød til området og dets naturværdier, tillige med et stop for historiske adkomst til byen fra færgen, som er en fundamental del af Rørvigs eksistens.

Argumentet imod sådanne projekter mellem Hundested og Rørvig er, at de store skader og værdier ligger i Roskilde Fjord, Jyllinge, Frederikssund og til dels Roskilde og Frederiksværk. Resten af skaderne i Isefjorden drejer sig om Holbæk, med relativt mindre problemer i Nykøbing, Rørvig, Hundested, Lynæs, Kundby, mv.

De hårdest ramte områder Jyllinge, Roskilde og 90% af Frederikssund kan sikres ved en sluseport i Frederikssund med kun 125m fra kyst til kyst, her vil cost-benefit være meget stor. Hele Roskilde Fjord kan sikres med et anlæg ved Sølager-Kulhuse på 900meter i beskyttet farvand uden de store bølger.

For at skabe en sikring for resten af Isefjorden, dvs. Frederiksværk, Holbæk, Nykøbing mv, skal vi op i et anlæg på 3,4 km mellem Rørvig og Hundested, som ligger på dybere vand og som skal kunne holde til en enorm bølgekraft i en Bodil-storm, dvs. at anlægget skal dimensioneres helt anderledes, og cost-benefit giver ganske enkelt ikke mening. Den ekstra sikring som opnås ved at flytte anlægget fra Roskilde Fjord til Hundested-Rørvig står let ikke mål den markant større ekstra anlægsinvestering, som dette anlæg fordrer.

Der har da også været ekspertudtalelser imod sådanne projekter, blandt andet fra Karsten Arnbjerg-Nielsen, som tidligere arbejdede for Cowi og var med til at skrive en rapport i 2007 om en Isefjordsdæmning. Han er i dag professor ved DTU, vand- og miljøteknologi og finder at projektet ikke er samfundsøkonomisk bæredygtigt. Også Kystdirektoratet har udtrykt betænkelighed ved omkostningerne og kompleksiteten af en Isefjordsdæmning Rørvig-Hundested.

Arbejdsgruppen bag redegørelsen

Udarbejdet 2017-2019 af Landudvalget i Foreningen Rørvig By og Land:
Bjarne Bach (udtrådt i 2018), Bo Bræstrup, Lasse Braae, Marianne Ek og Tommy Reenberg.
Søren Ussing og Hanne Winther takkes for input og hjælp under processen.

Litteratur

Generelt

Rørvig Naturfredningsforening: *Mellem Kattegat og Isefjord, Rørvigs natur og kulturhistorie*, 2001. Artikler om fredning, landskabsudvikling, flora, fauna og naturpleje af Arne Hedegaard Andersen, Troels Brandt, Jack Rømer, Jens Böcher, Thomas Møller, Klaus Bjerre, Lasse Braae, Palle Graubæk, Poul-Erik Fuglesang, Jørgen Stoltz og Bo Bræstrup.

Politikens Forlag: *Danmarks Natur, bd.4, 1980*, redigeret af A. Nørrevang & J. Lundø.

Bech, J., L. Braae, J. H. Christiansen og K. E. Strange (2019): *Årsrapport fra Rørvig Fuglestation 2018*. Rørvig Fuglestation.

Fredning og naturpleje

Fredningsbestemmelser.

Danmarks Naturfredningsforening, Politikens Forlag: *Danmarks Fredede områder, 2001*, af Poul Henrik Harritz.

Vestsjællands Amt: *Plejeplan for det fredede område ved Flyndersø og Korshage. 1982*. Tillæg nr. 1 1984 og Tillæg nr. 2 1988.

Vestsjællands Amt: *Basisanalyse for Natura 2000-område nr. 153, Havet og kysten mellem Rørvig og Hundested. 2006*

Naturstyrelsen: *Natura 2000-plan 2010-2015. Havet og kysten mellem Hundested og Rørvig*. Natura 2000-område nr. 153. Habitatområde H134. Fuglebeskyttelsesområde F102. 2011.

Naturstyrelsen: *Natura 2000-plejeplan for lysåbne naturtyper og arter på Naturstyrelsens arealer. 2. planperiode 2016-2021 i Natura 2000-område nr. 153. Havet og kysten mellem Hundested og Rørvig*. 2017.

Naturstyrelsen: *Rørvig Sandflugtsplantage*. Vandreture Nr. 106. Folder. Udateret.

Naturstyrelsen: *Naturpakkeprojekter gennemført i Naturstyrelsen Nordsjælland 2016. Maj 2017*.

Odsherred Kommune: *Udkast til Natura 2000-handleplan Hov Vig*.

Odsherred Kommune: *Naturkvalitetsplan 2018-2016. November 2017*. Forslag. Udarbejdet af Aglaja for Odsherred Kommune, Center for Natur, Miljø og trafik.

Geologi og landskab

Michael Houmark-Nielsen, Johannes Krüger og Kurt Henrik Kjær: *De seneste 150.000 år i Danmark. Istidslandskabet og naturens udvikling*. Geoviden 2005, nr. 2. Geocenter København.

Michael Houmark-Nielsen: *Geologi og Landskaber omkring Nationalpark Skjoldungernes Land*. Statens Naturhistoriske Museum. Archaeo Science Vol X. 2016.

Steen Lomholt, Danni J. Jensen, Jørgen O. Leth, Birger Larsen & Camilla S. Andresen: *Evaluering af marine råstofressourcer i det Nordlige Kattegat*. Danmarks og Grønlands Geologiske Undersøgelsesrapport (GEUS) 2013/76, rekvireret af Naturstyrelsen.

Karen Luise Knudsen, Michael Houmark-Nielsen, Nanna Noe-Nygård: *Sen Weichsel. Sen-glacial*. Kapitler fra "Naturen i Danmark", Fenchel, Larsen, Vestergaard, Friis Møller og Sand-Jensen (red.), 2006-13, Gyldendal.

<http://denstoredanske.dk/index.php?sideId=483751>

http://denstoredanske.dk/Naturen_i_Danmark/Geologien/Danmarks_geologi/Fra_istid_til_og_med_J%C3%A6gerstenalder/Sengglacial

Odsherred Kommune. *Geopark Odsherred – En introduktion. 2014*.

Odsherred Kommune og Niras: *Landskabsanalyse*. 2012

Landskabshistorie

Johnny Grandjean Gøgsig Jakobsen: *Middelalderens landbrug og bebyggelse. En statistisk-geografisk undersøgelse af landbrugs- og bebyggelsesforholdene i NV-Sjælland gennem vikingetid, middelalder og tidlig moderne tid. Geografi-speciale. Roskilde Universitetscenter, 2004.*

Lokalplaner

Odsherred Kommune: *Lokalplan 18 for Rørvigs gamle sommerhusområde, "Vængerne"*. Nykøbing Rørvig Kommune 1982.

Odsherred Kommune: *Lokalplan 24 for sommerhusområdet ved Skansehage*. Nykøbing Rørvig Kommune 1984.

Odsherred Kommune: *Lokalplan 27 for sommerhusområde ved Nakkehage*. Nykøbing Rørvig Kommune 1985.

Odsherred Kommune: *Lokalplan 58 for sommerhusområdet på Korshage*. Nykøbing Rørvig Kommune 1995.

Odsherred Kommune: *Lokalplan 64 for sommerhusområde ved Hyldegårdsskrænten ved Dybesø*. Nykøbing Rørvig Kommune 1998.